नित्यनेमावली

१ ली आवृत्ती १९११

विषयानुक्रमणिका.

सूचि.

पद्यारंभ.	पृष्ठ.

विडा.

पद्यारंभ.	पृष्ठ.

आरत्या.

शेजारती.

अष्टकें.

धांवा.

पाळणे.

श्रीसद्गुरु भाऊसाहेब महाराज उमदी.

प्रस्तावना.

प्रस्तुत पुस्तकांत श्रीभाऊरावमहाराज उमदीकर यांच्या सांप्रदायांत प्रचलित असलेला भजनक्रम दिला आहे. प्रथम रात्रौ ह्मणणेचें भजन व नंतर काकड-आरती अशी योजना केली आहे. काकडआरतीनंतर “ पंचसमासी ” नामक एक पांच समासांचें प्रकरण त्यांच्या शिष्यांपैकीं गणपति पवार नामक एका सोळा वर्षांच्या मुलानें केलेलें दिलें आहे. नंतर त्यांच्या शिष्य-वर्गांपैकीं मंडळींनीं केलेलीं चारच पदें दिलीं आहेत. प्रस्तुत पुस्तक सांप्रदायांतील मंडळीसच विशेषेंकरून उपयोगी पडण्याजोगें आहे. बहुजनसमाजास सर्व दृष्टींनीं पसंत पडेल अशा प्रकारचें एक विस्तृत पुस्तक कर-ण्याचा विचार होता; परंतु कांहीं कारणामुळें तो लांब-णीवर टाकणें भाग पडलें. सदर पुस्तक प्रसिद्ध करण्यास

योग जुळून आल्यास त्यांत पुष्कळ चांगला मजकूर येण्याजोगा आहे. प्रस्तुत पुस्तकाची किंमत थोडी ठेवणें जरूर असल्यानें भजनांतील पुष्कळ आरत्या, अष्टकें, भारुडें गाळावीं लागलीं आहेत. हा सर्व मजकूर व शिवाय महाराजांच्या संग्रहीं असलेल्या असंख्य आनुभविक पदांचा व अभंगांचा साठा व तसेंच महाराजांनीं पाठविलेलीं कांहीं महत्त्वाचीं पत्रें, तसेंच संप्रदायाचा समूळ इतिहास, महाराजांचें विस्तृत चरित्र इत्यादि मजकूर पुढील पुस्तकावर लोटणें जरूर आहे. त्यांच्या शिष्यांनीं केलेलीं पुष्कळच पदें आहेत. तीं सर्व पुढील पुस्तकांतच घालणें जरूर आहे. हा योग केव्हां जुळून येईल तेव्हां येवो! तूर्त पूर्णचंद्राचा आल्हाद चंद्रकलेतच मानून घेणें भाग आहे.

श्री भाऊराव महाराज यांची परंपरा रेवणनाथ (ज्यांस रेवणसिद्ध असेंहि म्हणतात)

यांपासून आली आहे. नवनाथांचीं नांवें एका संस्कृत श्लोकांत दिलीं आहेत. तो श्लोक असा :-

गोरक्षजालंधरचर्पटाश्च ।
अडभंगकानीफमछिंदराद्याः ॥
चौरंगिरेवाण च भर्तृसंज्ञा ।
भूम्यां बभूवुर्नवनाथसिद्धाः ॥४॥

संस्कृतज्ञ लोकांस या श्लोकांत कांहीं दोष आढळतील; परंतु श्लोककर्त्याचा उद्देश नवनाथांचीं नांवें एकत्र ग्रथित करणें एवढाच असल्यानें त्यांतील दोष पाहणें इष्ट होणार नाहीं. असो. 'नवनाथभक्तिसार' नामक ग्रंथांत रेवणसिद्धांचें चरित्र ३४, ३५, ३६, या अध्यायांत दिलें आहे. रेवणनाथ हें नांव पडण्याचें कारण असें दिलें आहे :-

पूर्वी अठ्ठ्यायशीं सहस्र ऋषी । झाले आहेत विधिवीर्यासीं । त्याच समर्थी रेत महीसीं । रेवातीरीं पडियेलें ॥१७॥ रेवातीरीं तेंही रेवंत । रेत पडलें अकस्मात । चमस नारायण संचार करोनि त्यांत । देहधारी मिरवला ॥१८॥

रेवणनाथ कृषिकर्म करीत असतां त्यास श्रीदत्तांची भेट कशी झाली, दत्तांनीं पूर्ण अनुग्रह न करतां केवळ महिमासिद्धि कशी दिली, त्या सिद्धीच्या योगानें रेवणनाथांनीं चमत्कार कसे केले, पुढें मत्स्येंद्रनाथांचें तेथें आगमन होऊन त्यांस आठही सिद्धि वश असल्यानें रेवणनाथांची मानहानि कशी झाली, दत्तांचा पूर्ण अनुग्रह मिळविण्याबद्दल त्यांनीं नंतर कशी खटपट केली. मत्स्येंद्रनाथांनीं गिरनारीं जाऊन श्रीदत्तांस तेथें कसें आणलें; नंतर दत्तांनीं रेवणनाथांस आत्मज्ञान-पारंगत करून सर्व विद्या व सर्व कला कशा मिळवून दिल्या, याचें सुरस वर्णन "नवनाथभक्तिसार" अध्याय ३५ यांत दिलें आहे तें जिज्ञासूंनीं पहावें.

या पुढचा रेवणनाथचरित्राचा उपयोगी भाग "सिद्धांतसार" नामक ग्रंथांत सांपडतो. रेवणनाथांचे मरुळसिद्ध नामें अनुगृहीत होते. करवीरक्षेत्रीं सिद्ध पुरुषांशीं विरोध करणारी माई या नांवाची एक स्त्री होती. तिनें आपलेपणानें कित्येक सिद्धांस बंदि-

शाळेंत घातलें होतें. मरुळसिद्ध अचानक तेथें प्राप्त होऊन त्यांनीं तिचा पण जिंकला, पण माईची पूर्ण "भ्रांति फेडण्याबद्दल" त्यांस गुरूची आज्ञा नसल्यानें ते गुरूकडे गेले व त्यांस करवीरास येण्याबद्दल प्रार्थना केली. रेवणनाथांनीं विनंति मान्य केली; वाटेंत रेणागिरीपर्वतावर विश्रांति घेतली, व करवीरास येऊन माईचें सर्व विष प्राशन करून तिचा पण हरण केला व ती शरण आल्यावरून तिची एक किनरी बनविली. ती ते नेहमीं वाजवीत असत असें म्हणतात.

याप्रमाणें माईचें मर्दन केलें म्हणून रेवणसिद्ध हे त्या प्रांतीं 'काडसिद्ध' या नांवानें प्रसिद्ध झाले. "कानडींत 'काड' धातूचा अर्थ त्रास देणें, छळणें असा आहे. 'माईगे काडिदा' म्हणजे माईस छळलें ह्मणून त्यास 'काडासिद्ध' असें नांव पडलें" (सन्मार्गवैभव). 'काडसिद्ध' या शब्दाचा अर्थ कोणी 'काड' म्हणजे वनांत राहून सिद्धदशेप्रत पावलेले असा करितात. 'सन्मार्गवैभव' कर्त्यांनीं असें ह्मटलें

आहे कीं, रेवणसिद्ध व काडसिद्ध यांचा उल्लेख स्कंद-पुराणांत शिवपार्वतीसंवादांत आहे. प्रस्तुत लेखकानें तो ग्रंथ अद्याप पाहिला नसल्यानें त्याबद्दल विशेष कांहींच लिहितां येत नाहीं. रेवणसिद्धांपासून मरुळसिद्ध व मरुळसिद्धांपासून काडसिद्ध झाले असें त्यांत वर्णन आहे असें म्हणतात. कांहींही असो, रेवणसिद्धच काड-सिद्ध या नांवानें प्रसिद्ध झाले असोत, किंवा रेवण-सिद्धांपासून काडसिद्धांची उत्पत्ति झाली असो. एवढें निश्चित आहे कीं, रेवणसिद्ध व काडसिद्ध या उभय-तांत परस्पर निकट संबंध आहे. यांच्या परस्परसंबं-धाचा पूर्ण इतिहास पुढील पुस्तकावर टाकणें जरूर आहे.

वरील विवेचनावरून वाचकांच्या लक्षांत असें येईल कीं, मत्स्येंद्रनाथ व रेवणनाथ यांचाही परस्पर अत्यंत नि-कट संबंध आहे. मत्स्येंद्रनाथांच्या सांप्रदायांत गोरक्षनाथ, गैनीनाथ, निवृत्तिनाथ, ज्ञानदेव, सोपान, मुक्ताई, वि-सोबा खेचर, नामदेव इत्यादि प्रसिद्ध संत होऊन गेल्याचें

वाचकांस माहीत असेलच. त्याचप्रमाणें रेवणनाथांच्या सांप्रदायांत काडासिद्ध, निंबरगीमहाराज वगैरे साधूसंत होऊन गेले आहेत. श्रीकाडासिद्धांचें स्थान करवीर-नजिक सिद्धगिरी नांवाचा डोंगर आहे तेथें आहे. श्रीकाडासिद्ध यांस सर्व लिंगायत लोक शंकरांश मानून ते अयोनिसंभव होते असेंही मानितात; व त्यांच्या धर्माचा मुख्य उपदेशक जो बसव त्यापेक्षांही ते काड-सिद्धांस जास्त मान देतात. कारण बसव हे फक्त नंदीचे अवतार असून श्रीकाडासिद्ध हे प्रत्यक्ष शंकराचे अवतार आहेत. लिंगायतधर्मानुयायी पुष्कळ लोक आत्मज्ञानी होऊन गेले; हें त्यांच्या पुष्कळ संतांनीं के-लेल्या प्रेमळ आणि अनुभविक पदांवरून स्पष्ट होतें. ह्या पदांची एक कुसुमावलि करण्याचें आमच्या एका मित्रानें ठरविलें आहे; व त्याप्रमाणें ते त्या कार्यासही लागले आहेत. आत्मज्ञानी लोक कोणत्याही धर्मांत अथवा धर्मशाखेंत असोत; ते लिंगायत असोत, वैष्णव असोत, दत्तोपासक असोत किंवा रामोपासक असोत; आत्म-

ज्ञान झाल्यावरोवर ते एकमेकांशीं कशा सलोख्यानें वागतात याचें एक उत्कृष्ट उदाहरण श्रीज्ञानदेवमहाराज यांच्या गाथेंत सांपडण्याजोगें आहे:—

ॐ नमो शिवा आदि । कावडि घेतली खांदीं । मिळाली संतमांदी । त्याचे रज-रेणु वंदी ॥ ध्रु० ॥ गुरुलिंग जंगम । त्यानें दाविला आगम । आधिव्याधि झाली सम । तेणें विश्राम पावलोंरे ॥ १ ॥ जवळी असतां जगज्जीवन । कां धांडो-ळिसी वन । एकाग्र करी मन । तेणें होईल समाधानरे ॥ २ ॥ देहभाव जेथें विरे । तें साधन दिधलें पुरे । बापरखुमा-देविवरे । विठ्ठलुरे विठ्ठलुरे विठ्ठलुरे ॥३॥

श्रीज्ञानदेवमहाराज यांचे वेळीं सुद्धां आत्मज्ञानी जंगम होते हें यावरून उत्कृष्ट रीतीनें सिद्ध होतें; व त्यांची योग्यताही ज्ञानदेवमहाराजांनीं कबूल केली आहे. असो.

वर निर्दिष्ट केलेले श्रीकाडसिद्ध यांचेच नारायणराव-महाराज (जे निंबरगीमहाराज या नांवानेंही प्रसिद्ध आहेत) अनुगृहीत होत. त्यांचें एक विस्तृत चरित्र " सन्मार्गवैभव " या नांवानें चिमडचे रामभाऊमहाराज असतांना त्यांच्या एका शिष्यानें छापून प्रसिद्ध केलें आहे. त्याप्रमाणें त्यांनीं सहज केलेला हितोपदेश ' महाराजरवर वचन ' या नांवानें बाबाचार्य काव्य, विजापूर, यांनीं छापून प्रसिद्ध केला आहे. निंबरगी-महाराजांनीं स्वतः केलेलीं कांहीं कानडी पदें त्या पुस्तकाच्या शेवटीं जोडलीं आहेत. निंबरगीमहाराजांचा जन्म लिंगायत नीलवाणी जातींत शके १७१२ त झाला व त्यांचें निर्याण शके १८०७ चैत्र शुद्ध १२ स झालें. हे आपल्या पंचविसाव्या वर्षीं सिद्धगिरीस गेले असतां (पं. स. १–२२, २३) त्यांस तेथें जंगम-रूपानें काडसिद्धांनीं अनुग्रह केला. पुढें घरीं परत आल्यावर त्यांनीं ६ वर्षेंपर्यंत साधनाची टंगळमंगळ चालविली. नंतर काडसिद्धांनीं त्यांस पुनः दर्शन देऊन

आपलें अलौकिक सामर्थ्य दाखविलें व साधन करण्याविषयीं पुनः आठवण दिली. नंतर नारायणरावांनीं ३६ वर्षें अश्रांत साधन करून सिद्धगिरीस जाऊन सद्गुरूंची भेट घेतली व जगदुद्धाराची परवानगी मिळविली; व पुढें २८ वर्षें जगदुद्धाराचें काम करून त्यांनीं निंबरगी येथें देह ठेविला. त्यांच्या समाधीवर देऊळ बांधण्याचें काम हल्लीं निंबरगी येथें चाललें आहे.

निंबरगीमहाराजांचें अल्प चरित्र पंचसमासी समास १ यांत दिलें आहे तें जिज्ञासूंनीं पहावें. निंबरगीमहाराज हे एक अलौकिक पुरुष होऊन गेले. स्वामी विवेकानंदांनीं एके ठिकाणीं ह्मटलें आहेः—

“The greatest men in the world have passed away unknown. The Buddhas and the Christs that we know are but second-rate heroes in comparison with the greatest men of whom the world knows nothing. Silently they live, and silently they pass away; and in time, their thoughts find expres-

sion in Buddhas and Christs, and it is these latter that become known to us."—*On Freedom.* अशा माहात्म्यांपैकीं नारायणरावमहाराज हे होते. त्यांची दासबोधावर व तुकारामाच्या अभंगांवर अत्यंत श्रद्धा होती. श्रीकाडसिद्धांच्या अनुग्रहानें व आपल्या साधनबलानें त्यांनीं आत्मज्ञान पूर्ण अनुभविलें होतें. त्यांनीं आपला मार्ग अत्यंत गुप्त ठेविला होता; त्यामुळें त्यांच्या कांहीं जिवलग मित्रांसही त्यांची योग्यता कळली नव्हती. " गुप्त आहे उदंड धन । काय जाणती सेवक जन । त्यांस आहे तें ज्ञान । बाह्याकाराचें ॥ " या न्यायानें इतर जनांस त्यांची योग्यता कशी कळावी ? आत्मज्ञान जीर्ण झालें होतें त्याचा त्यांनीं जीर्णोद्धार केला. व त्यांनीं लाविलेला आत्मज्ञानवृक्ष वाढून पुढें त्यांस जशीं फळें येतील तशी त्यांची योग्यताही प्रकट होईल.

नारायणरावमहाराज यांच्या शिष्यांपैकीं मुख्य म्हटले म्हणजे रघुनाथप्रिय साधु हे होत. हे बालब्रह्म-

चारी पुरुष होते. काशीयात्रा करून रामेश्वरास जातांना निंवरगीनाजिक सोनगी गांवीं राहिले असतां त्यांच्या तपोबलानें त्यांनीं पुष्कळ चमत्कार केले; व त्यांची पुष्कळ प्रसिद्धि झाली. नंतर निंवरगीमहाराज तेथें येऊन त्यांनीं " तुमचा मार्ग फक्त पुण्यसंचयाचा आहे, आत्मज्ञानाचा नव्हे " अशी त्यांची खात्री करून दिली; आणि रघुनाथप्रिय साधु शरण आल्यानें त्यां-वर अनुग्रह केला. (पं. स. १–३०,३१.) नंतर साधुबुवा निंवरगीहून जवळच असलेल्या उमदीस जाऊन राहिले; व बारा वर्षें साधन करून पुष्कळ ज्ञान मिळविलें. तदनंतर त्यांनीं गुर्वाज्ञेनें पुष्कळ लोकांवर अनुग्रह केला, व नंतर ते चिमडास येऊन राहिले. तेथें त्यांनीं शके १८०१ चैत्र शुद्ध ३ स देह ठेविला. त्यांचें ज्या जागीं दहन केलें तेथें एक मोठा वृक्ष लाविला आहे; व तेथील ' तापनाशी ' तीर्थांत त्यांच्या नांवें त्यांचे शिष्य रामभाऊमहाराज यांनीं एक बाण स्थापिला आहे.

रघुनाथप्रिय साधु उमदीस असतांना त्यांनीं भाऊराव-महाराज यांचें अंतःकरण निर्गुण उपासनेकडे कसें ओढून घेतलें, त्यांस ते निंबरगीमहाराजाकडे कसें घेऊन गेले, व गुर्वाज्ञा झाल्यानें स्वतःच भाऊरावांवर कसा अनुग्रह केला (पं. स. २–१७-२१), पुढें भाऊरावांनीं प्रपंच चालवून परमार्थ कसा साधला (२१-३१), लोकनिंदेस कसें जुमानलें नाहीं (३१-३९), कित्येक वर्षें गुरूवर विश्वास ठेवून खडतर तप कसें केलें (४०-४५), निंबरगीमहाराजांचा देहांत झाल्यावर प्रेमदुःखानें विव्हल होऊन दुप्पट जोरानें साधन कसें चालविलें, व अद्वैतसिद्धि कशी मिळविली (५०-५५), याचें वर्णन पंचसमासी समास २ यामध्यें सांपडेल पूर्ण अद्वैतबोध झाल्यावर केवळ लोकानुग्रह करणाच्या इच्छेनें गांवोगांवीं हिंडून त्यांनीं भक्ति कशी वाढविली, व समुदाय वाढवीत असतां त्यांचें वर्तन कस असतें याचें थोडें दिग्दर्शन त्याच समासांत (५५-७४), ओंव्यांत सांपडेल. त्यांचें वय हल्लीं ६८

वर्षांचें आहे व त्यांस दोन मुलगे आहेत. त्यांनीं जिल्हा विजापूर येथें एक मठ स्थापिला आहे; व तेथें वर्षांतून तीन वेळेस उत्सव होत असतो. चैत्र शु० ९ ते १५ पर्यंत सप्ताह होतो; नंतर सर्व श्रावणमासपर्यंत त्यांचे पुष्कळ शिष्य तेथें जमून साधन वाढवितात; पुनः मार्गशीर्ष शु० ९ ते १५ पर्यंत दुसरा सप्ताह होतो. त्या मठाचें व सप्ताहाचें वर्णन पंचसमासी समास ३ मध्यें आहे. महाराजांच्या मुख्य मुख्य शिष्यांचें वर्णन समास ४ मध्यें आहे. पांचव्या समासांत ग्रंथ-कर्त्यानें विविध विषयांचें विवरण केलें आहे.

कोणत्याही मोठ्या पुरुषाची योग्यता त्याजवळ पुष्कळ दिवस सतत राहिल्यावांचून कळत नाहीं. त्याच-प्रमाणें श्रीभाऊरावमहाराज यांची योग्यता थोडी-बहुत तरी कळण्यास त्यांजवळ पुष्कळ दिवस राहून त्यांच्या प्रत्येक क्रियेचें अवलोकन केलें पाहिजे. त्यांची पूर्ण योग्यता कळण्यास प्रत्यक्ष त्यांप्रमाणेंच झालें पाहिजेः— " तुका ह्मणे अंगें व्हावें ते आपण । तरीच

महिमान येईल कळो ॥ " हें शक्य नसल्यानें त्यांची थोडीचहुत तरी योग्यता त्यांच्याशीं सहवास केल्यानेंच कळणार आहे. प्रस्तुत लेखकास अलीकडे वरेच दिवस त्यांजबरोबर राहण्याचा प्रसंग आला होता; व त्यांच्या प्रत्येक क्रियेचें त्यानें सूक्ष्म अवलोकन केलें आहे. त्यांची निःस्पृहता, त्यांचें दयाळुत्व, त्यांचा नेमस्तपणा, त्यांचा दृढतर मनोनिग्रह, आबालवृद्धांशीं समता, शिष्यांवर अलोट प्रेम, गुरूंवर व आत्मज्ञानावर निःसीम भक्ति, अलौकिक शांति व उपाधींपासून अलिप्त राहण्याची शैली, हे व इतर अनेक गुण वरवर पाहणारास सुद्धां दिसून येतील. फार काय सांगावें ! दासबोधांतर्गत निःस्पृह वर्तणूक (११–१०), निःस्पृहलक्षण (१४–१), निःस्पृहव्यापलक्षण (१५–२) वगैरे जे आचारबोधक समास आहेत त्यांतील प्रत्येक ओंवीप्रमाणें त्यांनीं आपलें वर्तन ठेविलें आहे !

साधु कोणास म्हणावें याबद्दल बहुजनसमाजाच्या फारच चमत्कारिक कल्पना असतात. प्रत्ययाचें ब्रह्म-

ज्ञान कोणीच पहात नाहींत. जो नानाविध चमत्कार करतो अथवा अप्रबद्ध बोलत असतो तोच साधु; ज्याचें शरीर वृद्धापकाळींही तेजःपुंज असतें, अथवा ज्याचा शिष्यसमुदाय फार तोच साधु; ज्याच्या शिष्य-वर्गांत पुष्कळ विद्वान् व श्रीमंत लोक असतात, अथवा उपनिषदें, भाष्य वगैरेंचें ज्यास उत्कृष्ट विवरण करतां येतें त्यासच साधु ह्मणावें. अशा अनेक प्रकारच्या कल्पनांनीं जनसमुदायांत काहूर उठविलें आहे. आत्म-ज्ञानाचा लोप झाला असल्यानें जिकडे तिकडे अज्ञा-नांधकार पसरला आहे. या अज्ञानांधकाराचा नाश करण्याचें दिव्यकार्य भाऊरावमहाराज करीत आहेत. ते स्वतः चमत्कार करीत नाहींत; पण अनेक चमत्कार आपोआप होतात:—

आपण महती न करिती । परी सर्वत्र
चमत्कार होती । कां ते पुण्यमार्गें चाल-
ती । म्हणोनियां ॥

ज्ञानास सिद्धींचा विटाळ। ऐसें वदती वेळोवेळ। परी तो गोविंद कृपाळ। भक्तकाज करीतसे ॥

पं. स. २–७१,७२.

" शब्दज्ञानानें भुलून जाऊं नका " असें ते नेहमीं सांगत असतात. " बाबांनो, मी धनगर आहें. मला व्याकरण, कोश वगैरे कांहीं येत नाहीं; माझा स्वामी मात्र कृपेसहित हृदयीं वसत आहे " असें ते नेहमीं ह्मणतात.

कित्येक लोकांचा असा आक्षेप आहे कीं, महाराजांस संस्कृत येत नाहीं; भाष्यें, उपनिषदें वगैरे न वाचतां हे साधु कसे असूं शकतील ? या अज्ञ लोकांस विद्वत्ता व आत्मज्ञान यांमधील फरक मुळींच कळत नाहीं. वेद कंठरवानें असें सांगत आहेः—

" द्वे विद्ये इह वेदितव्ये यत्परा चापरा चेति । अपरा यदृग्वेदो यजुर्वेदोऽथर्ववेदः सामवेदः । परा यया तदक्षरमधिगम्यते ॥"

विद्वत्ता व आत्मज्ञान, परा व अपरा विद्या, शब्द-ज्ञान व निःशब्दज्ञान यांमध्यें जमीनअस्मानाचें अंतर आहे. वेदशास्त्रांचें पठण केलें म्हणजे आत्मज्ञान होतेंच असें नाहीं; वेदशास्त्राध्ययनावांचूनही आत्मज्ञान होणें शक्य आहे.

" स्थाणुरयं भारहरो वेदानधीत्य न वि-
जानाति योऽर्थम् " ॥ " अनुभूतिं विना
मूढो वृथा ब्रह्मणि मोदते । प्रतिबिंबित-
शाखाग्रफलास्वादनमोदवत् ॥ "

इत्यादि वेदांतील वाक्येंही केवल विद्वत्ता व आत्म-ज्ञान यांतील फरक दाखवीत आहेत. प्रत्यक्ष अनुभव न मिळवितां केवळ वेदान्त वाचून आपण ब्रह्म झालों अशा कल्पनेनें कित्येक लोक फसून जातात ! या मुद्याचें विवेचन स्थलसंकोचास्तव येथें जास्त करतां येत नाहीं. असो.

श्रीकाडसिद्धांपासून निंबरगीमहाराजांनीं व निंबरगी महाराजांपासून भाऊरावमहाराजांनीं जें हें आत्मज्ञन

मिळविलें तें आहे तरी काय अशी येथें जिज्ञासू वाचकांस शंका येईल. ज्या ज्ञानानें पूर्वी थोर थोर ऋषी पैलपार पावले तें हें च ज्ञान होयः—

" व्यास वसिष्ठ महामुनी । शुक नारद समाधानी । जनकादिक महाज्ञानी । येणेंचि ज्ञानें ॥ २३ ॥ वामदेवादिक योगेश्वर । वाल्मीक अत्रि ऋषेश्वर । शौनकादि अध्यात्मसार । वेदांतमतें ॥ २४ ॥ सनकादिक मुख्य करूनि । आदिनाथ मीन गोरक्षमुनी । आणिक बोलतां वचनीं । अगाध असती ॥ २५ ॥ "

—दासबोध ५—६.

अथवा अलीकडील साधुसंतांत

" निवृत्ति ज्ञानेश्वर । नामा आणि कबीर । एकनाथ गोरा कुंभार । कलियुगामाजीं ज्ञान यांसी ॥ २४३ ॥ सोपान मुक्ताबाई । परमानंद जोगा पाही । भानु-

दास मिरावाई । रामदास सोई लागलासे ॥ २४४ ॥ वेणूवाई विसोवा खेचर । तुको-वा नरहरी सोनार । नरसी मेहता रोहि-दास चांभार । संत अपार अनुभवी ॥ २४५ ॥ चहूं युगांमाजी कोणी । जे जे झाले ब्रह्मज्ञानी । ते याचि अनुभवें क-रोनी । सत्य मानी वचनातें ॥ २४६ ॥ ”

—दीपरत्नाकर, अध्याय ४.

या उताऱ्यांवरून इतकें व्यक्त होईल कीं या, सर्व साधुसंतांनीं आत्मज्ञान हेंच आपलें ध्येय केलें होतें.

आतां आत्मज्ञान म्हणजे काय ? आत्मज्ञान म्हणजे आपण आपल्यास पहाणें.

“ ऐक ज्ञानाचें लक्षण । ज्ञान ह्मणिजे आत्मज्ञान । पाहावें आपणासि आपण । या नांव ज्ञान ॥ ”

—दासबोध, ५-६-१.

श्रीमद्भगवद्गीतेंतही राजयोगाचें फल आत्मदर्शन हेंच दिलें आहे:–

यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया ।
यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ।
सुखमात्यंतिकं यत्तद् बुद्धिग्राह्यमतींद्रियम् ।
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्वतः ॥

—अध्याय ६ गीता.

आत्मदर्शन झाल्यावर अतींद्रिय पण बुद्धिग्राह्य सुख होतें; व तें सुख अनुभवीत असतां आसनापासून हलूं नये असें वाटतें असा गीतावचनाचा सारांश आहे. उपनिषदांतही " परं ज्योतिरूपसंपद्य स्वेन रूपेण आभिनिष्पद्यते सोऽयमात्मा " असें वचन आहे. पतञ्जलींनीं योगाचें फल " तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् " असेंच दिलें आहे. श्रुतिस्मृतिपुराणांनीं जी ही आत्मज्ञानाची कल्पना करून दिली आहे ती सद्गुरूस शरण गेल्यानेंच अनुभवास येते. " सत्वाचें चांदणें, " " पहावा दर्पणींचा नयन, " " पोथी वाचूं जातां पाहे, मातृकांमध्येंचि

आहे, " " करें घेतां वस्तुलागीं, आडवें ब्रह्म " इत्यादि वाक्यांचा गुरुकृपेवांचून बोध होणें अशक्य आहे. सर्व साधुसंतांनीं आत्मज्ञान प्राप्त करून घेण्याकरितां राजयोग व भक्ति यांची विलक्षण सांगड घातली होती. आत्मज्ञान प्राप्त झाल्यावर देव व भक्त यांमधील विभक्तपणा निवून जातो; आपण ब्रह्म आहों अशी खात्री झाल्यावर सर्वां भूतीं भगवद्भक्त दिसूं लागतो हाच सर्व साधुसंतांचा उपदेश आहे. प्रथम आत्मदर्शन कसें होतें व नंतर अभेदबुद्धि कशी होते याचें श्रीज्ञानदेवांनीं उत्कृष्ट निरूपण केलें आहे:—

> नुसधें मुख जैसें । दर्पणीं देखिजतसें
> दर्शनामिसें । वायांचि देखणें ऐसें ।
> गमों लागे ॥ ज्ञानदेव चक्रपाणी ऐसे ।
> दोन्हीही डोळस आरिसे । परस्परें पाहतां
> कैसें । मुकले भेदा ॥

—चांगदेवपासष्टी.

धन्य ते साधु कीं ज्यांनीं हा अनुभव घेतला आहे ! वरील दोन ओंव्यांत ज्ञानदेव महाराजांनीं सर्व वेद, सर्व शास्त्रें व सर्व पुराणें यांचें सार थोडक्यांत सांगितलें आहे. याचा अनुभव येण्यास साधनें ह्मटलीं ह्मणजे प्रथम गुरुकृपा पाहिजे, व नंतर श्रवण, विचार व अभ्यास हीं पाहिजेत; नंतर विवेकवैराग्य उत्पन्न होऊन मनुष्य आत्मदर्शनास पात्र होतो. आत्मदर्शन झाल्यावर हृदयग्रंथि तुटते, सर्व संशय नष्ट होतात, नैष्कर्म्यसिद्धि प्राप्त होते, व देवांत आणि भक्तांत भेद उरत नाहीं. साधक द्वैतापासून अद्वैतास,आकारापासून निराकारास, स्वरूपापासून ब्रह्मस्थितीस सहज प्राप्त होतो !

श्रीभाऊरावमहाराजांची जी एवढी योग्यता आहे ती केवळ ते आत्मज्ञानपारंगत झाले आहेत म्हणून होय. सर्व उपनिषदांचें जें मुख्य सार तें त्यांनीं स्वानुभवास आणिलें आहे. त्यांनीं प्रत्यक्ष उपनिषदें वाचलीं नसतील, पण त्यांनीं उपनिषदांच्या बापास आपल्या कंठांत सांठविलें आहे. श्रीतुकाराममहाराजांनीं ह्मटलें आहे:—

" वेद आह्मांवरी रुसोनियां गेला । आह्मीं त्याच्या वाला धरिलें कंठीं ॥ " आत्मज्ञानास शब्दज्ञानाची मदत होते पण आवश्यकता नाहीं, हें तत्व जे सदैव उराशीं बाळगतील त्यांसच निःशब्दज्ञानाची प्रीति उत्पन्न होऊन बुद्धीहूनही पर जो परमात्मा त्यास प्राप्त हो-ण्याचा मार्ग सांपडेल. ईश्वराचें नाम घेतलें असतां रूप सहजींच प्रकट होणार आहे; अहर्निशीं नाम घोकिलें असतां देवास भक्तांपासून अन्यत्र जातांच येत नाहीं ! वनांतरास जाऊं नका; बैसले ठायीं तुम्हांस श्रमाचें फल प्राप्त होईल:-

" बैसोनि निवांत शुद्ध करी चित्त ।
तया सुखा अंतपार नाहीं ॥ १ ॥
येऊनि अंतरीं राहील गोपाळ ।
सायासाचें फळ बैसलिया ॥ २ ॥
राम कृष्ण हरी मुकुंद मुरारी ।
मंत्र हा उच्चारी वेळोवेळां ॥ ३ ॥

तुका म्हणे ऐसें देईन मी दिव्य ।
जरी होईल भाव एकविध ॥ ४ ॥ ”

हा महाराजांचा उपदेश हृत्पटलावर सदैव कोरून ठेवण्याजोगा आहे !

एकदां एका गृहस्थांनीं महाराजांस म्हटलें होतें:— ‘तुमचें भजन ऐकिलें म्हणजे तुमचा मार्ग काय आहे हें तावडतोब लक्षांत येतें. ’ याची सत्यता पुढील भजन वाचण्याची जे तसदी घेतील त्यांस कळून येणार आहे. तथापि त्यांतील मुख्य स्थलें दाखविलीं असतां पुष्कळ लोकांस फायदा होईल असें वाटल्यावरून त्या स्थलांचा थोडा निर्देश करून ही बरीच वाढलेली प्रस्तावना पुरी करितों. जसा जसा गुरूपदेशाचा अनुभव येईल तसा तसा गुरुपदीं जास्त अभिलाष उत्पन्न होतो (विषय नं० २). अलक्ष्यीं लक्ष्य लाविलें असतां निजवस्तु प्रत्ययास येते; घडि पळ घडीनें काळाचें मात्र सार्थक करावें; संतप्रमाण आत्मज्योत सहज प्रतीतीस येते (वि. नं० ३). अहंकारावर स्वार होऊन त्याला पाडावें

केल्यावर अनुहताच्या विजयदुंदुभि वाजतात व "सर्वत्र तद्वीक्षण " रूपी एकांत भक्ति उत्पन्न होते (४). गुरूंच्या उपकाराचें उतराई होणें केव्हांही शक्य नाहीं (६.) त्रिवेणीचें नित्य स्नान करून आत्मारामाचें दर्शन घेतलें असतां " कर्मण्यकर्म " व " अकर्माणि कर्म " सहज होतें (७). देह हीच खरी पंढरी, व आत्मा हाच खरा विठ्ठल (९). निस्त्रैगुण्य प्राप्त करून घेण्यास प्रथम सत्त्वाचें सामर्थ्य उत्पन्न झालें पाहिजे. " सत्वेनान्यतमौ हन्यात् सत्वं सत्वेन चैव हि" (१०). आपण कोणीही तरेल; पण जो दुसऱ्यांस उद्धरील तोच खरा साधु (११). गंगेप्रमाणें आपलें मन स्वच्छ झालें असतां भगवंत जवळच उभा आहे. अशा पुरुषांस श्रुतिसंमत अंगुष्ठप्रमाण रूप दिसतें; अनुभवी मनुष्यासच ही खूण कळणार, " येरा टकमक " पाहूं लागतो (१३). आत्मस्वरूप हें ज्ञानदृष्टीचें देखणें आहे; चर्मदृष्टि पाहूं शकत नाहीं. सत्संगानें प्रारब्धरेषा उगवते, व हरीच्या गुणनामांचा घोष

केला असतां पापें जळून जातात. (१४). देहभाव विराल्याखेरीज वस्तु प्राप्त होत नाहीं (१५). साधकांनीं कल्पनेचें आडरान न घेतां आपण आपल्यांस पाहून आनंदांत निमग्न व्हावें (१६). सर्व प्राणिमात्रांवर दया करणें हेंच आत्मज्ञानाचें प्रथम साधन आहे (१७). स्वरूपानुसंधानानें सहज समाधि प्राप्त होते (१८). अंतःकरणांत समुद्राप्रमाणें शांति उत्पन्न होऊन जडमूढ पिशाचवत् पृथ्वीवर साधु हिंडतात. ते लोकांस मूर्खाप्रमाणें भासतात,पण स्वतः ब्रह्मानंदांत मग्न असतात. त्यांचें वर्म योग्यांखेरीज दुसऱ्यांस कळत नाहीं (१९). लवण जसें समुद्रास मिळून तदाकार होतें, तसेंच साधु ब्रह्मास मिळतात व त्यांचें नामरूपही लयास जातें. (२०). साधन करितां करितां सद्भक्ति उत्पन्न होईल,व सद्भक्तीनें साक्षात्कार होईल (२१). पदोपदीं श्रीमुख पाहिल्यावर नंतर प्रत्यक्ष पाउलें दिसतील (२२). श्रीविठ्ठल म्हणतात कीं, “ हे तुकारामा, तुझ्या अभंगाचें जे प्रेमानें पठण करितात त्यांच्या विपत्ति मी

स्वतः हरण करितों. " (२५). ज्या गुरूपाशीं सर्वदा देव आहे त्यांचे चरणीं भाव ठेविला असतां आपल्यास देवाची प्राप्ति सहज होते (२६).बाह्यसव्य, खालींवर, सबाह्य अभ्यंतरीं सर्वत्र देवाचें दर्शन होतें (३९). देवाचें दर्शन झाल्यावर आनंदानें त्रिभुवन कोंदाटून जातें (४१). देहामध्येंच देव पाहून निर्गुणाच्या ज्योतींनीं त्यास ओंवाळावें (४८). चंद्रसूर्य हेच तेथें दिव्याचें काम करितात (४९). पांडुरंगाच्या आरतीच्या वेळेस महाद्वारीं सिंहशंखनाद व भेरीगजर होत असतो (कांकड आरती ६). अंतरीं आरती चालली असतां त्या प्रकाशांत रविशशि सुद्धां लोपून जातात, व अनुहत वाद्यांचा गजर होतो; व आनंदसागरांत बुडी दिल्यानंतर ज़ी स्थिति प्राप्त होते ती वाचेनें बोलून दाखवितां येत नाहीं, किंवा मनानेंही आकलन करतां येत नाहीं. (कांकड आरती ७).

पुढें भजनांत ज़े तुकारामाचे बारा अभंग दिले आहेत (१०–२१), ते व त्यापुढील २ अभंग हे

निंवरगीमहाराजांच्या वेळेपासून या सांप्रदायांत नित्य म्हणण्याची वहिवाट पडली आहे. हेच कोटें कोटें " चवदा अभंग " या नांवानें प्रसिद्ध आहेत.

विष्णुशास्त्री चिपळूणकर यांनीं म्हटलें आहे:- तुकाराम, नामदेव, ज्ञानदेव इत्यादिकांचे अभंगही किती आहेत याचा ठिकाण नाहीं !

" चार कोटी एक लक्षाच्या शेवटीं । चवतीस सहस्र सांगितले ॥ सांगुनि इतु-कें तुका कथिता झाला । ' चवदा अभं-गा ' सोडूं नका ॥ "

याचाच निराळा पाठ आमच्या भजनांत अभंग २३ यांत पहावा. हे बारा अभंग श्रीतुकाराममहाराजां-नीं विदेहमुक्ति मिळविल्यावर त्यांची टाळ आणि गोधडी जी खालीं पडली त्याबरोबर शेवटचा निरोप म्हणून पाठविले आहेत:-

" टाळ आणि कंथा धाडिली निशाणी। घ्यारे ओळखोनी सज्जन हो ॥ माझें दंडवत तुम्हां सर्व लोकां। देहासहित तुका वैकुंठासी ॥ "

—भजन अभंग २१.

हे अभंग तुकारामहाराजांचेच आहेत अशी लोकांची खात्री व्हावी ह्मणून " टाळ आणि कंथा " निशाणीरूपानें त्यांजवरोबर पाठविण्यांत आल्या. परंतु ही निशाणी पाठविण्यांत आली तथापि ते तुकारामहाराजांचेच आहेत किंवा कसें याबद्दल मोठ्या लोकांत सुद्धां मतभेद आहे. अलीकडे निर्णयसागर प्रेस, इंदिरा प्रेस किंवा इंदुप्रकाश प्रेस यांनीं छापलेल्या गाथेंत हे अभंग दिलेच नाहींत. ह. भ. प. विष्णुबुवा जोग यांच्या सार्थ गाथेंत क्षेपकांतही हे अभंग दिले नाहींत. हे अभंग स्वतंत्ररूपानें मात्र उपलब्ध आहेत;

व पुष्कळ साधुसंतांच्या तोंडीं असल्यानें पुष्कळ प्रसिद्धि पावले आहेत. शिवाय तुकारामतात्या यांनीं आठ दहा हजार अभंगांची जी तुकारामाची गाथा दोन भागांत छापली आहे तींतही हे सांपडतात. याखेरीज, हे अभंग तुकारामाचेच आहेत असें ह्मणण्याबद्दल आणखी एक पुरावा आहे. त्या अभंगांतील विलक्षण प्रेमळपणा व ओतंप्रोत भरलेला स्वानुभव, यांचा विचार केला असतां हे अभंग तुकारामहाराजांच्या वाणींतूनच बाहेर पडले असावे असें सबळ अनुमान होतें.

बरें ! तुकाराममहाराजांच्या अभंगसंख्येबद्दल तरी लोकांत एकमत कोठें आहे ? हल्लींच्या ज्या नांवाजलेल्या गाथा आहेत त्यांत ४।५००० च अभंगांची संख्या आहे. तुकारामतात्यांच्या गाथेंत ८।१०००० दिली आहे. वर घेतलेल्या शास्त्रीबोवांच्या एक लक्ष

उताऱ्यांवरून व शिवाय आमच्या अभंग २३ वरून ' चार कोटी एक लक्ष चौतीस हजार ' अभंग-संख्या आहे असें दिसतें. महिपतीच्या म्हणण्याप्रमाणें ४ कोटी आणि कांहीं लक्ष संख्या आहे (संतलीलामृत). तुकाराममहाराजांची अभंगसंख्या ठरविण्याच्या दृष्टीनें आमच्या भजनांतील अभंग २४ अतिशय महत्वाचा आहे; तो जिज्ञासूंनीं अवश्य वाचावा. त्यांत पांच कोटी एक लक्ष चौतीस सहस्र अभंग-संख्या असल्याबद्दल उल्लेख आहे. रा. शंकर पांडुरंग पंडित यांनीं हा अभंग आपल्या इंदुप्रकाश-गाथेंत प्रस्तावनेंत दिला आहे. फक्त " तीस लक्ष केली देवासि करुणा । कर्मकांड जाणा एक लक्ष " ही ओळ गाळली आहे. ही ओळ गाळूनही त्यांची बेरीज वरील संख्येवर गेली आहे ! आतां आमच्या अभंगा-प्रमाणें बेरीज करितां पांच कोटी एक लक्ष चौतीस सहस्र बरोबर बेरीज येत आहे:—

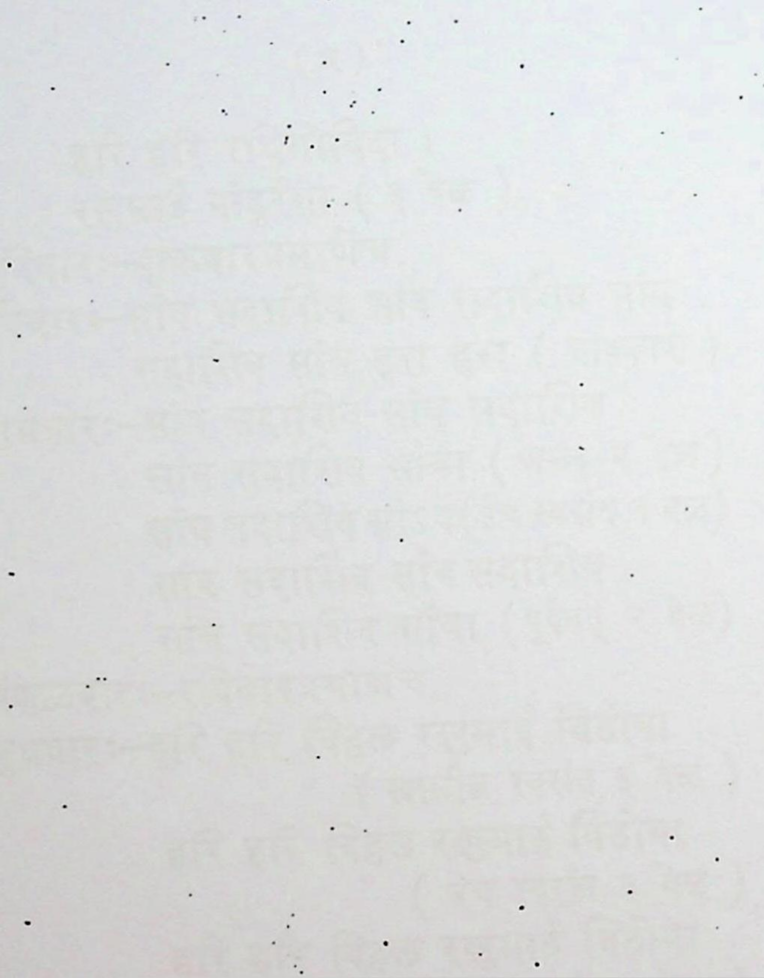
१२०००	संहिता
१००००	उपग्रंथ (अवतारसहस्र) दशसहस्र
१००००००	भक्ति
१००००००	ज्ञान
७५०००००	वैराग्य
७५०००००	नाम
६००००००	बोध
६००००००	रूप
३००००००	करुणा
१०००००	कर्मकांड
१२०००	स्वानुभव
५०१३४०००	पांच कोटि एक लक्ष चौतीस हजार.

हा अभंग तुकारामाच्या अभंगसंख्येच्या चर्चेंत अत्यंत महत्वाचा आहे म्हणून इतक्या विस्तारानें लिहिणें भाग पडलें !

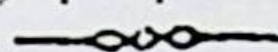
प्रस्तावना बहुतेक संपली. प्रथम लहान प्रस्तावना लिहिण्याचा उद्देश होता, परंतु लिहिण्यास सुरुवात केल्या-वर प्रत्येक महत्वाचा प्रश्न डोळ्यांपुढें उभा राहिल्यानें त्याचें थोडेंना थोडें तरी विवरण केल्याखेरीज पुढें जाववेना. महाराजांचें समग्र चरित्र लिहिणें कोणाच्या नशिबीं असेल तें असो. त्यास ही प्रस्तावना थोडीबहुत तरी उपयोगी पडावी व शिवाय सांप्रदायाबाहेरील लोकांस या सांप्र-दायाची मुख्य शिकवण कोणती हें कळावें या उद्देशानें ही प्रस्तावना लिहिली आहे. पुढें छापलेल्या भजनांत कांहीं पाठ अशुद्ध असण्याचा संभव आहे. परंतु पुष्कळ मेहनतीनें सांप्रदायांतील पाठ इतर पाठांशीं ता-डून योग्य ते पाठ घेण्याची व्यवस्था केली आहे. जेथें दोन्ही पाठ सारखेच वाटले तेथें सांप्रदायांतीलच ठेविला आहे. भजनाचें हस्तलिखित पुस्तक व पंचसमासी नामक प्रकरण हीं आमचे मित्र रा. पंचनदीकर यांजकडे

शद्धीकरितां प्रथम पाठविलीं होतीं; त्या प्रसंगीं त्यांनीं केलेलें पद शेवटीं दिलें आहे. तदनंतर तीं पुन्हां आमच्या दुसऱ्या एका गुरुबंधूकडे पाठविण्यांत आलीं. त्यांनीं होतां होईल तों शुद्ध करून तीं आह्मांकडे परत पाठविलीं. प्रस्तावना, पंचसमासी समास २ पकीं पुष्कळ भाग, व पांचव्या समासांतील मुक्तिलक्षण (६७–८१) हीं त्यांच्याच हातचीं आहेत. शेवटीं ज्या परमेश्वरानें ह ुस्तक छापण्याचा सुयोग घडवून आणिला त्याचे चरणींच अर्पण करून ही प्रस्तावना पुरी करतों.

प्रकाशक.

भजनारंभ.

गुरुवारः–जय जय गुरुमहाराज गुरू (४ वेळ)
जयगुरु जयगुरु जयगुरु जयगु०(२वेळ)
जयजय गुरुमहाराज गुरू ।
जयजय परब्रह्म सद्गुरु ॥ (१ वेळ)

शुक्रवारः–पावना रामा पतीतपावना रामा
(खालील स्वरांत २ वेळ)
पावना रामा (इतकेंच उंच स्वरावरून चालू स्वरांत आल्यावर पूर्ववत् खालील स्वरांत)पावना रामा पतीतपावना रामा (२ वेळ) हरि नारायण गुरुनारायण ।
घडिघडि जिव्हे करि पारायण ।
तव दासोऽहं नारायण ।
हरि नारायण गुरुनारायण ॥

लक्ष्मी श्रीरंगधर सीतारघुवीर राधेगोविंदा ।

हरि हरि राधेगोविंदा ।
रखुमाई पांडुरंगा (३ वेळ)

शनिवार:—शुक्रवारप्रमाणेंच.

रविवार:—सांव सदाशिव सांव सदाशिव सांव
सदाशिव सांव हरा हरा (सावकाश)

सोमवार:—सांव सदाशिव सांव सदाशिव
सांव सदाशिव सांवा (जल्द २ वेळ)
सांव सदाशिव सांऽव(उंच स्वरांत १ वळ)
सांव सदाशिव सांव सदाशिव
सांव सदाशिव सांवा (पूर्ववत् २ वेळ)

मंगळवार:—रविवारप्रमाणेंच.

बुधवार:—हरि हरि विठ्ठल रखुमाई विठोबा
(खालील स्वरांत ३ वेळ)
हरि हरि विठ्ठल रखुमाई विठोबा
(उंच स्वरांत ३ वेळ)
हरि हरि विठ्ठल रखुमाई विठोबा
(चालू स्वरांत ३ वेळ)

प्रदक्षिणा.

धन्यहो प्रदक्षिणा सद्गुरुरायाची ।
धन्य धन्य हो प्रदक्षिणा श्रीगुरुरायाची ।
झाली त्वरा सुरवरां विमान उतरायाची ॥ ध्रु० ॥
पदोपदीं घडल्या अपार पुण्याच्या राशी ।
सकळही तीर्थें घडलीं आम्हां आदिकरुनि काशी ॥
कोटि ब्रह्महत्या हरती करितां दंडवत ।
लोटांगण घालितां मोक्ष लोळे पायांत ॥ २ ॥
मृदंग टाळ घोळ भक्त भावार्थें गाती ।
नामसंकीर्तनीं नित्यानंदें नाचती ॥ ३ ॥
गुरुभजनाचा महिमा न कळे निगमां आगमांसी ।
अनुभव जे जाणती ते गुरुपदिंचे अभिलाषी ॥४॥
प्रदक्षिणा करुनी देह भावें वाहिला ।
श्रीरंगात्मजा विठ्ठल पुढें उभा राहिला ॥ ५ ॥

अलक्ष्य लक्षुनि पाहे निजवस्तु । परात्पर चिन्मय ब्रह्मरूप तेज प्रत्यक्ष आहे ॥ गुरुपद वंदुनि आधिं पाहि तूं । हृदयांतरिं शोधुनी मनातें धूर्त करी शोधुनी ॥ कामक्रोध मदमत्सर अंगीं । दंभाहंकार जिरवुनी द्वैत-कल्पना-सार त्यागुनी ॥ एकाग्रें मन स्वस्थ करोनी । बैस पद्मासनीं मुद्रा लाव आत्मभापणीं ॥ दृष्टी आंत दृष्टि सुरंग । करूनियां समदृष्टि मग । नाना तऱ्हेचे रंग सुरंग । रक्तश्वेतवत आहे पुढें नीलवर्ण तेज जाणावें ॥१॥ नीलवर्ण तें चिदाकाशीं । चैतन्याची मुस त्यामध्यें वस्तु जडली असे ॥ त्रिकुट भेदुनी उलट जातां । मी मार्गानें धसे रूप अरूप होउनी प्रवेश ॥ उन्मन होउनियां ब्रह्मरंध्रीं । समाधि लावुनि बसे तेथें काळ कदा ना धसे ॥ सिद्ध पुरुष तो योग साधुनी । तापा स्तवितो करून हरण । आपुला आपण राहे निमग्न । त्यालाचि प्राप्ति होय चराचर अवघेंचि ब्रह्म आहे ॥ २ ॥

सद्गुरुकृपा जखमाचि वारी । ज्याला घाव लागेल तोचि घायाळगती घुमतो ॥ बीजमंत्र हा जप गायत्री । अष्टौप्रहर योजितो साधन घडि पळ घडि साधितो ॥ अहंभावें अीपण तन धन । गुरुचरणीं अर्पितो तो हा मूळ पित्या इच्छितो ॥ अखंड तन्मय त्यांत लुब्धुनी । निजवस्तु लक्षितो लोचनीं । निरापेक्ष तो निर्मळ प्राणी । जगांत वडा राहे अंतरीं ज्ञानबोधरस पिये ॥ ३ ॥ सद्गुरुकृपा उत्तम ज्यासी । सहज हातासी आली त्याला निजवस्तु लाधली ॥ पाहतां पाहतां आत्मज्योत ही । वैराग्यें पाजळली चिन्मय वस्तु डळमळली ॥ शाहालिंग संतप्रमाण । धन्य गुरुमाउली आनंदें हरिवर कृपा केली ॥ कवनकटाक्षें करि सिद्धांत । गणपति भीमसेन गातो सभेंत । गुरुपुत्र तो ज्ञानवंत । ऐकुनि तल्लिन होये लुंगरा व्यर्थ चावटी वाहे ॥ ४ ॥

काय सांगूं या समर्थाची थोरी ।
भजकासी आपणाऐसा करी ॥ ध्रु० ॥
सद्गुरुराजा तन्मय छत्रपती ।
मज करुनी सेवे अधिपती ।
सोऽहं शब्द सनद देउनि हातीं ।
शिरीं हात ठेविला मुद्रांकित ॥ १ ॥
अहंकाराचे दुर्ग आवरीले ।
तयावरी मजला पाठवीलें ।
पूर्वद्वारें त्रिकूट देखीयेलें ।
रजोदृष्टी ब्रह्मयासी जिंकीयेलें ॥ २ ॥
तेथुनि ऊर्ध्वपंथें पश्चिममार्ग पाहे ।
सत्वगुणीं श्रीहाटीं विष्णु आहे ।
तया वळंघोनी वरुता जाय ।
तमो गोल्हाटीं रुद्र दिसताहे ॥ ३ ॥
ज्ञानशस्त्र घेऊनियां हातीं ।
केली तमो-अज्ञानाची शांती ।
पुण्यगिरी तेथुनि देखे पुढतीं ।

शुद्ध अधिष्ठानीं विश्वमूर्ती ॥ ४ ॥
उभा राहोनी तया गिरिवरी ।
देखे भ्रमरगुंफा गह्वद ओवरी ।
औटपीठावरुती शोभे वरी ।
परमानंद आहे तया घरीं ॥ ५ ॥
बोधबळिया प्रवेशलों तेथ ।
अहंकार झाला वाताहत ।
विजयदुंदुभि वाजति अनुहत ।
ब्रह्मदृष्टींत पावलों निजविश्रांत ॥ ६ ॥
भक्तिनिशाण चढविलें वरी ।
जें कां ब्रह्म भासत चराचरीं ।
रामनामें गर्जती जयजयकारीं ।
दासपण न उरे तेथें उरी ॥ ७ ॥
* सखया रामा विश्रांति तुझे नामीं ।
म्हणउनि मजला ने त्वरें निजसुखधामीं॥ध्रु०॥
अवचट सुकृतें नरदेहा झाली भेटी ।
पशु-सुत-जाया-धन-धामीं प्रीती मोठी ।

माझीं माझीं म्हणुनि म्यां धरिलीं पोटीं ।
यांच्या संगें भोगिल्या दुःख-कोटी ॥ १ ॥
सोडुनि स्वहिता धांवलों दिशा दाही ।
शववत झालों मागुता कौतुक पाही ।
परि खळजन निंदिती कवडीतें ही ।
परिहे आशापापिणी लाजत नाहीं ॥ २ ॥
जंववरी दृढता तंववरी या तनुची प्रीती ।
जर्जर झालिया अवघेचि निंदक होती ।
याचीं दुःखें तुजला मी सांगूं किती ।
ह्मणउनि येतो श्रीधर काकुलती ॥ ३ ॥
* काय सांगूं मी या संतांचे उपकार ।
मज निरंतर जागवीती ॥ १ ॥
सहज बोलणें हित उपदेश ।
करूनि सायास शिकवीती ॥ २ ॥
काय द्यावें त्यांसी व्हावें उतराई ।
ठेवितां हा पायीं जीव थोडा ॥ ३ ॥

तुका म्हणे वत्स धेनुवेच्या चित्तीं ।
तैसें मज येथें सांभाळी ती ॥ ४ ॥

* झाली संध्या संदेह माझा गेला ।
आत्माराम हृदयीं सहजीं आला ॥ ध्रु० ॥
गुरुकृपा निर्मळ भागीरथी ।
शांति क्षमा यमुना सरस्वती ।
अशीं पदें एकत्र जेथें होतीं ।
स्वानुभवस्नान हें मुक्तस्थिती ॥ १ ॥
सद्बुद्धीचें घालोनि दर्भासन ।
क्षमा दया श्रीगुरु पद्मासन ।
शम दम अंगीं विभूतिलेपन ।
वाचे उच्चारी केशवनारायण ॥ २ ॥
बोधपुत्र निर्माण झाला जेव्हां ।
ममता म्हातारी मरोनि गेली तेव्हां ।
भक्तिबहीण आली असे गांवा ।
आतां संध्या करूं मी कैशी केव्हां ॥ ३ ॥
सहज कर्म झालीं ब्रह्मार्पण ।

ऐसें ऐकोनी निवती साधुजन ।
जन नोहे अवघाचि जनार्दन ।
एकाजनार्दनीं लाधली निजखूण ॥ ४ ॥

* निरंजनीं वनीं देखिली मीं गाय ।
तीन तीचे पाय चार मुख ॥ १ ॥
सहस्र तीचे नयन नव तीचे कान ।
सत्रावीचें स्थान एक शिंग ॥ २ ॥
ऐशी कामधेनू व्यासानें पाळिली ।
शुकानें वळिली जनका-घरीं ॥ ३ ॥
तुका म्हणे ऐसें भाग्य नरा भेटे ।
अभाग्य करंटे वायां गेले ॥ ४ ॥

देह तो पंढरी प्रेम पुंडलीक ।
स्वभाव सन्मुख चंद्रभागा ॥ १ ॥
विवेकाची वीट आत्मा पंढरीराव ।
जेथें तेथें देव ठसावला ॥ २ ॥
क्षमा दया दोन्ही रुक्मिणी ते राई ।
दोहींकडे बाही उभी असे ॥ ३ ॥

बुद्धि व वैराग्य गरुड हनुमंत ।
कर जोडुनि तेथ पुढें उभा ॥ ४ ॥
तुका म्हणे आम्हीं देखिली पंढरी ।
चुकविली फेरी चौऱ्याशींची ॥ ५ ॥

बारा अभंग.

जन्माचें तें मूळ पाहीलें शोधून ।
दुःखासी कारण जन्म घ्यावा ॥ १ ॥
पापपुण्य करुनी जन्मा येतो प्राणी ।
नरदेहा येऊनि हानि केली ॥ २ ॥
रजतमसत्व आहे ज्याचे अंगीं ।
याच गुणें जगीं वायां गेला ॥ ३ ॥
तम म्हणजे काय नरकचि केवळ ।
रज तो सबळ मायाजाळ ॥ ४ ॥
तुका म्हणे येथें सत्वाचें सामर्थ्य ।

करावा परमार्थ अहर्निशीं ॥ ५ ॥

*अहर्निशीं सदा परमार्थ करावा ।
पाय न ठेवावा आडमार्गी ॥ १ ॥
आडमार्गी कोणी जन जे जातील ।
त्यांतुनी काढील तोचि ज्ञानी ॥ २ ॥
तोचि ज्ञानी खरा तारी दुजीयांसी ।
वेळोवेळां त्यासी शरण जावें ॥ ३ ॥
आपण तरेल नव्हे तें नवल ।
कुळें उद्धरील सर्वांचीं तो ॥ ४ ॥
शरण गेलियानें काय होतें फळ ।
तुका म्हणे कुळ उद्धरीलें ॥ ५ ॥

*उद्धरीलें कुळ आपण तरला ।
तोचि एक झाला त्रैलोक्यांत ॥ १ ॥
त्रैलोक्यांत झालें द्वैतचि निमालें ।
ऐसें साधियेलें साधन बरवें ॥ २ ॥
बरवें साधन सुख शांती मना ।
क्रोध नाहीं जाणा तिळभरी ॥ ३ ॥

तिळभरी नाहीं चित्तासी तो मळ ।
तुका म्हणे जंळ गंगेचें तें ॥ ४ ॥
* जैसी गंगा वाहे तैसें त्याचें मन ।
भगवंत जाण त्याचेंजवळी ॥ १ ॥
त्याचेजवळी देव भक्तिभावें उभा ।
स्वानंदाचा गाभा तया दिसे ॥ २ ॥
तया दिसे रूप अंगुष्ठ प्रमाण ।
अनुभवी खूण जाणती हे ॥ ३ ॥
जाणती हे खूण स्वात्मानुभवी ।
तुका म्हणे पदवी ज्याची त्याला ॥ ४ ॥
ज्याची त्याला पदवी इतरां न साजे ।
संताला उमजे आत्मसुख ॥ १ ॥
आत्मसुख घ्यारे उघडा ज्ञानदृष्टी ।
यावीण चावटी करूं नका ॥ २ ॥
करूं नका कांहीं संतसंग धरा ।
पूर्वीचा जो दोरा उगवला ॥ ३ ॥
उगवेल प्रारब्ध संतसंगें करुनी ।

प्रत्यक्ष पुराणीं वर्णियेलें ॥ ४ ॥
वर्णियेल्या एका गुणनामघोषें ।
जातील रे दोष तुका म्हणे ॥ ५ ॥
* दोष रे जातील अनंत जन्मींचे ।
पाय त्या देवाचे न सोडावे ॥ १ ॥
न सोडावे पाय निश्चय तो करा ।
आळवा शार्ङ्गधरा भावबळें ॥ २ ॥
धरुनी केशव आणा भावबळें ।
पापियां न कळे कांहीं केल्या ॥ ३ ॥
न कळे तो देव संतसंगावांचुनि ।
वासना जाळोनि शुद्ध करा ॥ ४ ॥
शुद्ध करा मन देहातीत व्हावें ।
वस्तुसी ओळखावें तुका म्हणे ॥ ५ ॥
* ओळखा रे वस्तु सांडा रे कल्पना ।
नका आडराना जाऊं झणीं ॥ १ ॥
झणीं जाल कोठें बुडवाल हीत ।
विचारी मनांत आपुलिया ॥ २ ॥

आपुलिया जीवें शिवासि पहावें ।
आत्मसुख घ्यावें वेळोवेळां ॥ ३ ॥
घ्यावें आत्मसुख स्वरूपीं मिळावें ।
भूतीं लीन व्हावें तुका म्हणे ॥ ४ ॥
भूतीं लीन व्हावें सांगावें नलगेचि ।
आतां अहंकाराची शांति करा ॥ १ ॥
शांति करा तुम्ही ममता नसावी ।
अंतरीं वसावी भूतदया ॥ २ ॥
भूतदया ठेवा मग काय उणें ।
प्रथम साधन हेंचि असे ॥ ३ ॥
असो हें साधन ज्याचे चित्तीं वसे ।
मायाजाळ नासे तुका म्हणे ॥ ४ ॥
मायाजाळ नासे या नामेंकरुनी ।
प्रीति चक्रपाणीं असों द्यावी ॥ १ ॥
असों द्यावी प्रीती साधूंचे पायांसी ।
कदा कीर्तनासी सोडूं नये ॥ २ ॥
सोडूं नये पुराणश्रवण कीर्तन ।

मनन निजध्यास साक्षात्कार ॥ ३ ॥
साक्षात्कार झालिया सहज समाधि ।
तुका म्हणे उपाधि गेली त्याची ॥ ४ ॥
गेली त्याची जाणा ब्रह्म तोचि झाला ।
अंतरीं निवाला पूर्णपणें ॥ १ ॥
पूर्णपणें धाला राहतो कैशा रीती ।
त्याची आतां स्थिती सांगतों मी ॥ २ ॥
सांगतों मी तुह्मां ऐका मनोगत ।
राहतो मूर्खवत जगामाजी ॥ ३ ॥
जगांत पिशाच अंतरीं शहाणा ।
सदा ब्रह्मीं जाणा निमग्न तो ॥ ४ ॥
निमग्न तो सदा जैसा मकरंद ।
अंतर्बाह्य भेद वेगळाले ॥ ५ ॥
वेगळाले भेद किती त्या असती ।
हद्दल त्याची गती न कळे कवणा ॥ ६ ॥
न कळे कवणाला त्याचें हेंचि वर्म ।
योगी जाणे वर्म खूण त्याची ॥ ७ ॥

ह्मण त्याची जाणे जे तैसे असती ।
तुका म्हणे भ्रांती दुजियाला ॥ ८ ॥

* दुजियाला भ्रांती भाविकांला शांती ।
साधूंची ती वृत्ति लीन झाली ॥ १ ॥
लीन झाली वृत्ति ब्रह्मातें मिळाले ।
जळांत आटलें लवण जैसें ॥ २ ॥
लवण जैसें पुन्हां जळाचे बाहेरी ।
येत नाहीं खरें त्यांतुनीया ॥ ३ ॥
त्यासारिखे तुह्मी जाणा साधुवृत्ति ।
पुन्हां न मिळती मायाजाळ ॥ ४ ॥
मायाजाळ त्यांना पुन्हां रे बाधेना ।
सत्य सत्य जाणा तुका म्हणे ॥ ५ ॥

* स्वर्गलोकींहूनि आले हे अभंग ।
धाडियेले सांग तुम्हांलागीं ॥ १ ॥
नित्यनेमें यांसी पढतां प्रतापें ।
जळतिल पापें जन्मांतरिंचीं ॥ २ ॥
तया मागेंपुढें रक्षी नारायण ।

मांडिल्या निर्वाण उडी घाली ॥ ३ ॥
बुद्धीचा पालट नासेल कुमती ।
होईल सद्भक्ति येणें पंथें ॥ ४ ॥
सद्भक्ति झालिया सहज साक्षात्कार ।
होईल उद्धार पूर्वजांचा ॥ ५ ॥
साधतील येणें इहपरलोक ।
सत्य सत्य भाक माझी तुम्हां ॥ ६ ॥
परोपकारासाठीं सांगितलें देवा ।
प्रासादिक मेवा ग्रहण करा ॥ ७ ॥
येणें भवव्यथा जाईल तुमची ।
सख्या विठ्ठलाची आण मज ॥ ८ ॥
टाळ आणि कंथा धाडिली निशाणी ।
घ्यारे ओळखोनी सज्जन हो ॥ ९ ॥
माझें दंडवत तुम्हां सर्व लोकां ।
देहासहित तुका वैकुंठासी ॥ १० ॥
* सत्य सत्य जाणा त्रिवाचा नेम हा ।
अनुभव पहा पदोपदीं ॥ १ ॥

पदोपदीं पहा श्रीमुख चांगलें ।
प्रत्यक्ष पाऊलें विठोबाचीं ॥ २ ॥
विठोबाचे भेटीं हरेल वा चिंता ।
तुम्हालागीं आतां सांगितलें ॥ ३ ॥
सांगितलें खरें विश्वाचिया हिता ।
अभंग वाचिती जे कां नर ॥ ४ ॥
ते नर पठणीं जीवन्मुक्त झाले ।
पुन्हां नाहीं आले संसारासी ॥ ५ ॥
संसार उडाला संदेह फिटला ।
पूर्ण तोचि झाला तुका म्हणे ॥ ६ ॥
चार कोटि एक लक्षाचा शेवट ।
चौतिस सहस्र स्पष्ट सांगितले ॥ १ ॥
सांगितले हे तुका कथोनियां गेला ।
बारा अभंगांला सोडूं नका ॥ २ ॥
सोडूं नका तुम्हां सांगितलें वर्म ।
भवपाशीं कर्म चुकतील ॥ ३ ॥
चुकती यातायाती विठोबाची आण ।

करा हें पठण जीवेंभावें ॥ ४ ॥
जीवेंभावें करितां होईल दर्शन ।
प्रत्यक्ष सगुण तुका म्हणे ॥ ५ ॥
* वेदाचे अभंग केले श्रुतिपर ।
द्वादश सहस्र संहितेचे ॥ १ ॥
निघंट निरुक्त आणि ब्रह्मसूत्र ।
अनंतर सहस्र उपग्रंथ ॥ २ ॥
अभंग एक कोटि भक्तिपर झाले ।
ज्ञानपर केले तितुकेची ॥ ३ ॥
पंचाहत्तर लक्षीं वैराग्य वर्णिलें ।
नाम तें गाईलें तितुकेंची ॥ ४ ॥
साठ लक्ष केला बोध या जगासी ।
वर्णिलें रूपासी तितुकेंची ॥ ५ ॥
तीस लक्ष केली देवासि करुणा ।
कर्मकांड जाणा एक लक्ष ॥ ६ ॥
द्वादशसहस्र स्वात्मानुभवीं ।
एवं जाणा सर्व संख्या ऐशी ॥ ७ ॥

ऐसे हे अभंग झालेसे भूतळीं ।
पांच अंतराळीं पत्रिकेची ॥ ८ ॥
चौतिस सहस्र लक्ष एक कोटि पांच ।
सांगोनियां साच गेला तुका ॥ ९ ॥
* सगुण हें ब्रह्म विठ्ठलाचि बोले ।
एक यां वहिले तुकारामा ॥ १ ॥
तुकारामा तुवां केले जे अभंग ।
करिती जे कां जगीं नित्य पाठ ॥ २ ॥
जगीं पाठ करितां आवडी सद्भावें ।
विपत्ति न होय त्या प्राण्यासी ॥ ३ ॥
प्राण्याचें कल्याण होईल वा पाहे ।
भावें वाचितां हे नित्यनेमें ॥ ४ ॥
नेमें संकष्टासी करी अकरा पाठ ।
विघ्न त्याचें स्पष्ट दूर होय ॥ ५ ॥
दूर होय विघ्न विठ्ठल म्हणे तुकया ।
शेवटीं निज ठाया नेईन मी ॥ ६ ॥
* गुरुचरणीं ठेविति भाव ।

आपेआप भेटे देव ॥ १ ॥
म्हणुनि गुरूसी भजावें ।
रूप ध्यानासी आणावें ॥ २ ॥
देव गुरूपाशीं आहे ।
वारंवार सांगूं काये ॥ ३ ॥
तुका म्हणे गुरुभजनीं ।
देव भेटे जनीं वनीं ॥ ४ ॥
जयजय गुरुमहाराज गुरु । (५ वेळ)
जयजय परब्रह्म सद्गुरु । (१ वेळ)
जयगुरु जयगुरु जयगुरु जयगुरु ॥
जयगुरु जयगुरु जयगुरु जयगुरु
सब संतनकी जय !
बालगोपालकी जय !
तुकाराममहाराजकी जय !
ज्ञानोबामहाराजकी जय !
रुक्मांगदमहाराजकी जय !
कृष्णद्वैपायनमहाराजकी जय !

रामदासमहाराजकी जय !
रघुनाथप्रियमहाराजकी जय !
श्रीगुरुदेव दत्त दत्त दत्त !!!
रामाश्रम सद्गुरुराज ।
गुरुलिंगजंगममहाराज ॥ (२ वेळ)
गुरुलिंगजंगममहाराज (२ वेळ)
रामाश्रम सद्गुरुराज ।
गुरुलिंगजंगममहाराज ॥ (२ वेळ)
आकल्प आयुष्य व्हावें तया कुळा ।
माझिया सकळां हरिच्या दासा ॥ १ ॥
कल्पनेची बाधा न हो कोणे काळीं ।
ही संतमंडळी सुखी असो ॥ २ ॥
अहंकाराचा वारा न लागो राजसा ।
माझ्या विष्णुदासां भाविकांसी ॥ ३ ॥
शरीर प्राणांसी करीन कुरवंडी ।
क्षण एक न सोडीं संग त्याचा ॥ ४ ॥
नामा म्हणे तया असावें कल्याण ।

ज्या मुखीं निधान पांडुरंग ॥ ५ ॥
विठ्ठल रखुमाई विठोबा रखुमाई
विठ्ठल विठ्ठल विठ्ठल ! ! !

* मी तंव अन्यायी अपराधी ।
कर्महीन मतिमंदबुद्धी ॥ १ ॥
तुज म्यां आठविलें नाहीं कधीं ।
वाचे कृपानिधि मायबापा ॥ २ ॥
नाहीं ऐकिलें गाइलें गीत ।
धरिली लाज सांडिलें हित ॥ ३ ॥
नावडे पुराण बैसले संत ।
केली बहुत परनिंदा ॥ ४ ॥
केला नाहीं करविला नाहीं परोपकार ।
नाहीं दया आली पीडितां पर ॥ ५ ॥
करूं नये तो केला व्यापार ।
उतरी भार तुका म्हणे ॥ ६ ॥
ज्ञानोबा तुकाराम ज्ञानबा तुकाराम
तुकाराम तुकाराम तुकाराम ! ! !

* अहो बोलिलें लेंकरूं ।
वेडें वांकुडें उत्तरूं ॥ १ ॥
क्षमा करा अपराध ।
महाराज तुम्ही सिद्ध ॥ ध्रु० ॥
अहो नाहीं विचारिला ।
अधिकार म्यां आपुला ॥ २ ॥
तुका म्हणे ज्ञानेश्वरा ।
राखा पायांपें किंकरा ॥ ३ ॥

* गणाधीश जो ईश सर्वां गुणांचा ।
मुळारंभ आरंभ तो निर्गुणाचा ।
नमो शारदा मूळ चत्वारि वाचा ।
गमो पंथ आनंत या राघवाचा ॥ १ ॥

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥२॥
श्रूयतां देवदेवेश नारायण जगत्पते ।
त्वदीयनामध्यानेन कथयिष्ये शुभाः कथाः ३
ब्रह्मानंदं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं

द्वंद्वातीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादि लक्ष्यम् ।
एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतं
भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥४॥

सद्गुरुनाथ माझे आई ।
मला ठाव द्यावा पायीं ॥ (२ वेळ)
मला ठाव द्यावा पायीं (२ वेळ)
सद्गुरुनाथ माझे आई ।
मला ठाव द्यावा पायीं ॥ (२ वेळ)
कृपाळू सज्जन तुम्हीं संतजन ।
एवढें कृपादान द्यावें मज ॥ १ ॥
आठवण तुम्हीं द्यावी पांडुरंगा ।
देवा माझी सांगा काकुलती ॥ २ ॥
अन्यायी अपराधी पतित आगळा ।
परि पायांवेगळा नका ठेवूं ॥ ३ ॥
तुका म्हणे तुम्ही निरविल्यावरी
मग मज हरी उपेक्षीना ॥ ४ ॥

* पाहिलें पाहतां श्रीमुख ।

तहान हरपली भूक ॥ १ ॥
पहा पहा डोळे भरी ।
मूर्ति सांवळी गोजिरी ॥ २ ॥
रवि शशी ज्याच्या कळा ।
तो हा मदनाचा पुतळा ॥ ३ ॥
तुका म्हणे वर्णूं काय ।
घेतो आलया वालय ॥ ४ ॥
* सामरस्य दोहींकडे ।
दिसे देवाचें रूपडें ॥ १ ॥
खालीं पाहे अथवा वरी ।
जिकडे पहावें तिकडे हरी ॥ २ ॥
डोळे झांकुनियां पाहे ।
पुढें गोपाळ उभा आहे ॥ ३ ॥
अणुरेणु चक्रपाणी ।
म्हणून झाली दासी जनी ॥ ४ ॥
* हडवडलें पातक ।
रामनाम घेतां एक ॥ १ ॥

नाम घेतां तत्क्षणीं ।
चित्रें ठेविली लेखणी ॥ २ ॥
घेउनि पूजेचा संभार ।
ब्रह्म येतसे सामोर ॥ ३ ॥
नामा म्हणे हें जरी लटकें ।
तरी छेदावें मस्तक ॥ ४ ॥

* तिळाएवढें बांधुनि घर ।
आंत राहे विश्वंभर ॥ १ ॥
तिळाइतुकें विंदुलें ।
तेणें त्रिभुवन कोंदाटलें ॥ २ ॥
हरिहराच्या मूर्ती ।
विंदुल्यांत येती जाती ॥ ३ ॥
तुका म्हणे हें विंदुलें ।
तेणें त्रिभुवन कोंदाटलें ॥ ४ ॥

* आनंदू रे आजि आनंदू रे ।
सबाह्य अभ्यंतरीं अवघा परमानंदू रे ॥ १ ॥
एक दोन तीन चार पांच सहा ।

इतके विचारूनि मग परमानंदीं रहा २
सातवा राम आठवा वेळोवेळां ।
बापरखुमादेविवरु विठ्ठल जवळा ॥ ३ ॥

* पाहे प्रसादाची वाट ।
द्यावें धुवोनियां ताट ॥ १ ॥
शेष घेऊनि जाईन ।
तुमचें झालिया भोजन ॥ २ ॥
अहो झालों एकसवा ।
तुम्हां आड न ये देवा ॥ ३ ॥
तुका म्हणे चित्त ।
करुनि राहिलों निवांत ॥ ४ ॥

विडा.

विडा घ्याहो नारायणा । कृष्णा जगज्जीवना ।
विनविते रखुमाई । दासी होईन मी कान्हा ध्रु०
शांति हे नागवेली- । पानें घेऊनियां करीं ।
मीपण जाळुनीयां । चुना लावियेला वरी ॥ १ ॥
वासना फोडुनीयां । चूर्ण केली सुपारी ।
भावार्थ कापुरानें । घोळियेली निर्धारीं ॥ २ ॥
विवेकु हा कातरंग । रंगीं रंगला सुरंग ।
वैराग्य जायफळ । मिळविलें सकळ ॥ ३ ॥
दया हे जायपत्री । क्षमा लवंगा आणिल्या ।
सुबुद्धि वेलदोडे । शिवरामीं अर्पियेले ॥ ४ ॥
* माडो परमेश्वरगुरुव्याना । विडदिरुवदु भजना ।
नोडो नी निन्नोळु निजखूना । पूर्णैक्यद ज्ञाना
अपरूपद नरतनुविदु नोडो । शडगरदा पाडो ।
अपहास्यद माडदे नी कूडो । घनचिन्मय गूडो

अग्नीचक्रद वळियल्लि । एरडु कमलदल्लि ।
आज्ञा झँगिझगि सुव वेळकल्लि । तिळि निन्नोळ-
गिल्लि ॥ ३ ॥
मेलिन स्थानद सहस्रारा । गुरुतत्त्वदपूरा ।
घेळारोळुवल्लद सुखसारा । शंकरप दविवरा ॥
भीमा ॥ ४ ॥

आरत्यां.

१ जय जया दासबोधा ग्रंथराजा प्रसिद्धा ।
आरती ओंवाळीन विमळज्ञान बाळबोधा ॥धृ०
वेदांतसंमतीचा काव्यसिंधु भरला ।
श्रुतिशास्त्रग्रंथगीता साक्ष संगम केला ।
महानुभाव संतजनीं अनुभव चाखीला ।
अज्ञान जडजीवा मार्ग सुगम जाला ॥ १ ॥
नवविधा भक्तिपंथें रामरूप अनुभवी ।
चातुर्यनिधी मोठा मायाचक्र उगवी ।

हरिहरहृदयींचें गुह्य प्रगट दावी ।
वद्धचि सिद्ध झाले असंख्यात मानवी ॥ २ ॥

वीसहि दशकींचा अनुभव जो पाहे ।
नित्यनेम विवरीतां स्वयें ब्रह्मचि होये ।
अपार पुण्य गांठीं तरि श्रवण लाहे ।
कल्याण लेखकाचें भावगर्भ हृदयीं ॥ ३ ॥

सुख सहिता दुःख रहिता निर्मळ एकांता ।
कलिमलदहना गहना स्वामी समर्था ।
न कळे ब्रह्मादीकां अंत अनंता ।
तो तूं आम्हां सुलभ जय कृपावंता ॥ १ ॥

जयदेव जयदेव जय करुणाकरा ।
आरती ओंवाळूं सद्गुरु माहेरा ॥ ध्रु० ॥
मायेविण माहेर विश्रांती ठाव ।
शब्दीं अर्थलाभ बोलणें वाव ।
सद्गुरुप्रसाद सुलभ उपाव ।
रामीरामदासा कळला सद्भाव ॥ २ ॥

त्रिगुणात्मक त्रैमूर्ति दत्त हा जाणा ।
त्रिगुणी अवतार त्रैलोक्यराणा ।
नेति नेति शब्द न ये अनुमाना ।
सुरवरमुनिजनयोगिसमाधि न ये ध्याना १

जयदेव जयदेव जय श्रीगुरुदत्ता ।
आरति ओंवाळितां हरसी भवचिंता । ध्रु०।
सबाह्य अभ्यंतरीं तूं एक दत्त ।
अभाग्यासी कैंची कळेल ही मात ।
पराहि परतली तेथें कैंचा हा हेत ।
जन्ममरणाचाही पुरलासे अंत ॥ २ ॥

दत्त येऊनीयां उभा ठाकला ।
भावें साष्टांगेंसीं प्रणिपात केला ।
प्रसन्न होऊनि आशीर्वाद दिधला ।
जन्ममरणाचा फेरा चुकविला ॥ ३ ॥
दत्त दत्त ऐसें लागलें ध्यान ।
हरपलें मन झालें उन्मन ।

मीतूंपणाची झाली बोळवण ।
एकाजनार्दनीं श्रीदत्तध्यान ॥ ४ ॥
धन्य धन्य गुरूराव ।
माझे देहीं दाविला देव ॥ ध्रु० ॥
देहाचें देऊळ केलें ।
आत्मलिंग आंत स्थापिलें ॥ १ ॥
त्रिगुणाच्या वळिल्या वाती ।
निर्गुणाच्या लाविल्या ज्योती ॥ २ ॥
पंचप्राण पंचारती ।
मुक्ताबाई ओंवाळिती ॥ ३ ॥
जयजया काडासिद्धा आरति माडुवे सिद्धा ॥पल्ल॥
मुत्तिन आरतिगे बंगारद वत्ति ।
दिवीगि चंद्रदीप्ति बेळगुवे पूर्णभक्ति ॥ १ ॥
आरति माडूत प्रेमदिंद हाडुत ।
स्वामि ना निन्न दूता करुणा माडो कृपावंता २
आरतिगे मेच्चितानु वरव कूडालि वंदा ।
कृपादृष्टिगळिंदा तुळजाग सदानंदा ॥ ३ ॥

शेजारती.

आतां स्वामी सुखें निद्रा करा अवधूता ।
नरसिंहसरस्वति अवधूता ।
चिन्मयसुखधामीं जाउनि पहुडा एकांता ॥ध्रु०॥
वैराग्याचा कुंचा घेउनि चौक झाडिला ।
तयावरी सप्रेमाचा शिडकावा केला ॥ १ ॥
पायघड्या घातल्या सुंदर नवविधा भक्ती ।
ज्ञानाच्या समया उजळुनि लाविल्या ज्योती २
भावार्थाचा मंचक हृदयाकाशीं टांगिला ।
मनाचीं सुमनें जोडुनि केलें शेजेला ॥ ३ ॥
द्वैताचें कपाट लावुनि एकत्र केलें ।
दुर्बुद्धीच्या गांठी सोडुनि पडदे सोडिले ॥ ४ ॥
आशातृष्णाकल्पनांचा सांडुनि गलबला ।
क्षमा दया शांती दासी उभ्या सेवेला ॥ ५ ॥
अलक्ष्य उन्मनिं घेउनि नाजुक दूशेला ।
निरंजनीं सद्गुरु माझा निजीं निजेला ॥ ६ ॥

अष्टकें.

वृथा हिंपुटी कासया लागिं होता ।
गृहीं आयता मोक्ष लाभे स्वहस्ता ।
वदे एक सांगो तशा साधनाला ।
मुखीं रामचंद्र स्मरा वेळोवेळां ॥ १ ॥
स्नुषा पांडुची द्रौपदी राजकन्या ।
मुखीं कृष्णनामें स्मरे लोकमान्या ।
सभेमाजि वस्त्र-प्रदाता तियेला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ २ ॥
बुडो ही धरा कीं लया विश्व जावो ।
पडो काळ-हस्तें शिरीं वज्र-घावो ।
विसंबेचिना सर्वथा नाममाला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ३ ॥
नका याग मांडूं नका प्राण कोंडूं ।
नका द्रव्य दारा घरें भोग सोडूं ।

नका कष्टवूं पर्वताग्रीं तनूला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ४ ॥

वधू गौतमाची पती-शाप-डोहीं ।
बुडाली अशांची शिलारूप होई ।
पदीं उद्धरी जो विरिंच्यात्मजेला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ५ ॥

रघूनाथकाजीं झिजे देह ज्याचा ।
न त्या प्राप्त बोलों शके वेदवाचा ।
जटायू विमानीं सुखी बैसवीला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ६ ॥

फळें भिल्लिणी वेंचितां गात ओंवी ।
जिभे गोड तीं राघवालागिं ठेवी ।
तिच्या आवडीं भक्तिलागीं भुकेला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ७ ॥

प्रतापें वळें नाम तारी शिलेतें ।
रणीं भीडतां श्रेय गोलांगुलांतें ।

नसे ताप त्याला रुचे नाम ज्याला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ८ ॥

अशा निश्चयें वामनें या मनाला ।
सुखप्राप्तिलागीं असा बोध केला ।
ह्मणोनि तुह्मां प्रार्थितों भाविकांला ।
मुखीं रामचंद्र० ॥ ९ ॥

२ सदा प्रार्थितों श्रीगुरूच्या पदांसी ।
धरीतों शिरीं वंदितों आदरेसीं ।
धरूनी करीं तारि या बालकासी ।
नमस्कार हा स्वामि दत्तात्रेयासी ॥ १ ॥

मतीहीन मी दीन आहें खरा हो ।
परी मी तुह्मां दास कृपा कराहो ।
जसें लेंकरूं पाळिते मायकूशीं ।
नमस्कार हा० ॥ २ ॥

लडीवाळ मी बाळ अज्ञान तूझा ।
गुरूवांचुनी पांग फेडील माझा ।

तुझ्यावीण दूजा कोण आहे अम्हांसी ।
नमस्कार हा० ॥ ३ ॥

पिता माय बंधू सखा तूंचि देवा ।
मुलें मित्र सारे सोयरे व्यर्थ हेवा ।
कळोनि असे भ्रांति होई अम्हांसी ।
नमस्कार हा० ॥ ४ ॥

चरित्रें गुरूचीं करी नित्य पाठ ।
जया भक्ति लागे पदीं एकनिष्ट ।
तयाचे कुळीं दीप सज्ञानराशी ।
नमस्कार हा० ॥ ५ ॥

वसे उंबरासन्निध सर्वकाळ ।
जनीं काननीं घालवी नित्य काळ ।
तया सद्गुरूचें नाम कल्याणराशी ।
नमस्कार हा० ॥ ६ ॥

अमोरी गुरूपाशिं तो म्लेंच्छ आला ।
तया स्फोटरोगांतुनी मुक्त केला ।

कृपेनें तसें स्वामि पाळिं अम्हांसी ।
नमस्कार हा० ॥ ७ ॥

सती आनुसूया सुधी आदिमाता ।
त्रयी-मूर्ति ध्यानीं मनीं नित्य गातां ।
हरे रोग पीडा दारिद्र्यासि नाशी ।
नमस्कार हा० ॥ ८ ॥

करोनी मनीं निश्चयो अष्टकाचा ।
कराहो जनीं पाठ दत्तात्रेयाचा ।
करी माधवाच्या सुता दास दासीं ।
नमस्कार हा० ॥ ९ ॥

ज्या संगतीनेंच विराग झाला ।
मनोदरींचा जडभास गेला ।
साक्षात्परात्मा मज भेटवीला ।
विसरूं कसा मी गुरुपादुकांला ॥ १ ॥

सद्योगपंथें घरिं आणियेलें ।
अंगेंच मातें परब्रह्म केलें ।

प्रचंड तो बोधरवी उदेला ।
विसरूं० ... ... ॥ २ ॥

चराचरीं व्यापकता जयाची ।
अखंड भेटी मजला तयाची ।
परंपरीं संगम पूर्ण झाला ।
विसरूं० ... ... ॥ ३ ॥

जो सर्वदा गुप्त जनांत वागे ।
प्रपन्न भक्तां निजबोध सांगे ।
सद्भक्ति—भावाकरितां भुकेला ।
विसरूं० ... ... ॥ ४ ॥

अनंत माझे अपराध कोटी ।
नाणी मनीं घालुनि सर्व पोटीं ।
प्रबोधितां तो श्रम फार झाला ।
विसरूं० ... ... ॥ ५ ॥

कांहीं मला सेवनही न झालें ।
तथापि तेणें मज उद्धरीलें ।

आतां तरी अर्पिन प्राण त्याला ।
विसरूं० ... ... ॥ ६ ॥

ज्याला अहंभाव असे शरीरीं ।
तथापि तो सद्गुरु अंगिकारी ।
नाहीं मनीं अल्पविकार झाला ।
विसरूं० ... ... ॥ ७ ॥

आतां कसा हा उपकार फेडूं ।
हा देह ओंवाळुनि दूर सोडूं ।
त्यां एकभावें प्रणिपात केला ।
विसरूं० ... ... ॥ ८ ॥

जया वानितां वानितां वेदवाणी ।
म्हणे नेति नेती तिला जे दुरूनी ।
नव्हे अंत ना पार ज्याच्या रुपाला ।
विसरूं० ... ... ॥ ९ ॥

जो साधुच्या अंकित जीव झाला ।
त्याचा असे भार निरंजनाला ।

नारायणाचा भ्रम दूर केला ।
विसरूं० ... ... ॥ १० ॥

तत्व कळतां मग जाणिव–भाव नाहीं ।
स्वानंदतृप्ति सकळांसहि मुक्ति पाहीं ।
राहोऽथवा तनु पडो समता जयाला ।
अद्वैत-बोध-पद निश्चय पूर्ण झाला ॥ १ ॥

स्वप्नेंद्रजालवत मायिक सर्व आहे ।
यालागिं निश्चय मनीं भय कोण वाहे ।
स्वप्रत्ययें विविध भावअभाव गेला ।
अद्वैतबोधपद० ... ... ॥ २ ॥

ज्ञानानळें विविध संचित दग्ध झालें ।
वंध्याविलासवत तें क्रियमाण झालें ।
प्रारब्ध शेष उरलें जन निश्चयाला ।
अद्वैतबोधपद० ... ... ॥ ३ ॥

कोणी उदास वनवासिच खेळ खेळे ।
कोणीहि कर्मरत आश्रमधर्म केले ।

स्वच्छंदता रमत एक विकल्प गेला ।
अद्वैतबोधपद० ... ... ॥ ४ ॥

रक्षू गजा मदगजारुढ राजभद्री ।
भिक्षू अकिंचन उदासिन हो दरिद्री ।
संकल्प शून्य मन आग्रहिं भाव ठेला ।
अद्वैत बोधपद० ... ... ॥ ५ ॥

जीवेश्वरा आणि जगाप्रति एक काळें ।
निर्धारिलें घटमठीं नभ जेंवि खेळे ।
वेदांत-संत-निज संमत याच बोला ।
अद्वैतबोधपद० ... ... ॥ ६ ॥

सिंधूहि सिंधुस भास्कर जो तयातें ।
त्याहूनि चोज उपमा न दिसे तयातें ।
वर्णील कोण गुणवर्जित निर्गुणाला ।
अद्वैतबोधपद० ... ... ॥ ७ ॥

हा चिद्विलास मुनि-मानस-हंस जाणा ।
विश्वीं वसे परि निरंकुश-गम्य जाणा ।

रंगोनि भास्कर निजानुभवीं बुडाला ।
अद्वैतबोधगद० ... ... ॥ ८ ॥
तुझा भाट मी वर्णितों रामराया ।
सदा सर्वदा गाय कीर्ति सवाया ।
महाराज दे अंगिचें वस्त्र आतां ।
बहू जीर्ण झाली देह बुद्धि कंथा ॥ १ ॥
रामदूत वायु-सूत भीमगर्भ जुत्पती
जो नरांत वानरांत भक्तिप्रेम वित्पती ।
दासदक्ष स्वामिपक्ष नीजकाजसारथी
वीर जोर शीरजोर धक्क धिंग मारुती ॥२॥

धांवा.

(एकादशीस म्हणणेचा.)

कृष्णा धांवरा, लवकरीं; संकट पडलें भारी
हरि तूं आमुचा, कैवारी, आलें विघ्न निवारी ध्रु०

पांडव असतां, वनवासी, कळलें कौरवांसी
त्यांनीं पाठविले, ते ऋपी, सत्व हरायासी ॥ १ ॥
रात्र झालीसे, दोनप्रहर, आले ऋपीश्वर
भोजन मागती, सत्वर, करूं कैसा विचार ॥ २ ॥
साठी सहस्र, खंड्या अन्न, दुर्वासा भोजन
सत्व जातील, घेऊन, अंतर पडतां जाण ॥ ३ ॥
आजि निष्ठुर कां, झालासी, कोटें गुंतलासी
माझी होईल वा, गत कैशी, अनाथ मी परदेशी ४
कंठ शोपला, अनंता, प्राण जाईल आतां
पदर पसरीते, तुज आतां, पाव रुक्मिणीकांता ५
आतां न लावी, उशीर, धर्म चिंतातूर
अनर्थ करील, तो फार, एवढा करीं उपकार ६
ऐकुनि बहिणीची, करुणा, आला यादवराणा
द्रौपदी लोळतसे, हरिचरणा, उद्धवाचिद्धन जाणा

पाळणे.

(१) निजसुख पाळणा, पाळणा, हलवितें मी कृष्णा ।
क्षण भरि करि शयना, करि शयना, लागों दे
तुज नयना ॥ ध्रु० ॥
चंदन काष्ठाचा, काष्ठाचा, रंगित भवरंगाचा ।
जडीत रत्नांचा, रत्नांचा वर चेंडू मोत्यांचा ॥१॥
कळस सोन्याचा, सोन्याचा, चौकोनी रूप्याचा ॥
सांखळदंडाचा, दंडाचा, मंजुळ शब्दसुखाचा ।
दोरी निजहातीं, निजहातीं, तुजला गाती गीतीं ।
सखया हालविती, हालविती, घे बाळा विश्रांती ३
ऐशा व्रजबाळा, व्रजबाळा, हालविती गोपाळा ।
त्रिंबक प्रभुलीला, प्रभुलीला, वर्णित वेळोवेळां ४

(२) जो जो जो जो रे श्रीरामा ।
निजसुखगुणविश्रामा ॥ ध्रु० ॥
ध्याती मुनियोगी तुजलागीं ।
कौसल्यावोसंगीं ॥ १ ॥

वेदशास्त्रांची मति जाण ।
स्वरूपिं झाली लीन ॥ २ ॥
चारी मुक्तींचा विचार ।
चरणीं पाहती थोर ॥ ३ ॥
भोळा शंकर निशिदिनीं ।
तुजला जपतो मनीं ॥ ४ ॥
दास गातसे पाळणा ।
राम लक्ष्मणा ॥ ५ ॥
आसन हाकि कुळ्ळरसिदवनु ।
नासिकाग्रदृष्टि निल्लीसिदवनु ।
वीसुव वायुवा तुंबीसिदवनु ।
इंथा सुसुमुत्तिन मलगारिसिदवनु ।
॥ जो जो० ॥ १ ॥
आरूचक्रदमेले अरडिसिदवनु ।
भेरे झांगुटि ताळा भोऱ्याडसिदवनु ।
विरुव त्रिदळ साधन तोरिदनु ।
इंथा सूरुकोटिप्रभा वेळक तोरिदनु ॥ २ ॥

सहस्रदळदमानिया पोगीसिदवनु ।
जीवब्रह्मानंदा सुख उणिसिदवनु ।
केवळ सुपुम्नामार्ग तिळिसिदनु ।
नम्म देव चिदानंदा ताने अनासिदनु ॥३॥
देहविद्दु देहविल्लधांग इरबेकु ।
देहदगुणगळु तिळिदिरबेकु ।
मनसिन इंद्रियगळु दूरीरबेकु ।
हीगे दिनदिनकु अनुभव तिळिदिरबेकु ॥
जो जो० ॥ १ ॥
मातुविद्दु मात इलधांगिरबेकु ।
मातिन मजकूर तिळिदिरबेकु
पातकर गेळेतना दूरीरबेकु ।
इंथा नीतिमार्गके नेटागिरबेकु ॥ २ ॥
कण्णुविद्दु कण्णु इलधांगिरबेकु ।
कण्णिन कळेगळु तिळिदिरबेकु ।
हुणिवि चंद्रमन हागे उदगिरबेकु ।
नम्म देव चिदानंदन हागे इरबेकु ॥ ३ ॥

भारूडें.

(१) देहाच्या वरची आहे उलटी खूण ।
पाण्याला मोठी लागली तहान ॥ १ ॥
आंत घागर बाहेर पाणी ।
पाण्याला पाणी आणी बांधोनि ॥ २ ॥
हंडा खाऊन भात टाकिला ।
बकऱ्याच्या पुढें देव कापिला ॥ ३ ॥
आज एक आम्हीं नवल देखिलें ।
वळचणीचें पाणी आढ्यासि गेलें ॥ ४ ॥
शेत पेरून हुरड्यासि आला ।
शेताचा राखणदार शेतानें गिळिला ॥५॥
एकाजनार्दनीं मार्ग आहे उलटा ।
जो जाणेल तो तरेल सद्गुरुका बेटा ॥६॥

(२) माता पिता दोन्ही जीवेंचि मारावें ।
चरण वंदावे बायकोचें ॥ १ ॥

गाईसी मारावें रामासी त्यागावें ।
भजन करावें गाढवाचें ॥ २ ॥
बहिणीचें लग्न भावासी लावावें ।
तेणें सुख पावे ब्रह्मपद ॥ ३ ॥
तुका म्हणे पुण्य असेल माझे गांठीं ।
तरीच हें दृष्टीं देखेन मी ॥ ४ ॥

३ नाहीं केलें मात्रागमन ।
जळो त्याचें संतपण ॥ १ ॥
नाहीं केलें परद्वार ।
व्यर्थ त्याचा हा संसार ॥ २ ॥
परवस्तूचा अभिलाष ।
तोचि जाणा विष्णुदास ॥ ३ ॥
ऐसा ज्याचा हा निर्धार ।
निवृत्ति लोळे चरणांवर ॥ ४ ॥

४ जय निर्गुण निराकार प्रभो——मोदलु रेवण-सिद्धअवतारनागि——रेणागिरिपर्वतदाळ्लि कौंडेय-

त्राडि—आमेले काडसिद्धेश्वर अवतारनागि—अतिवेगदिंद सिद्धगिरिगे बंदु—आ सिद्धगिरिय कोळ्ळदल्लि ऐक्यनागि—गुरुलिंगजंगम अवतार तोडलु—आमेले नारायणन रूप ताळि—निंबरगीयल्लि अवतार तोडलु—आमेले रघुनाथप्रियरेवुवरु बंदु—साधुयेद्दु बिरुद सारलागि—संभवामि युगे युगे सगुणरूपागि—पुण्यपरमपवित्र हिंचगेरिस्थानदल्लि—कुरहु इडलागि—काडसिद्धेश्वर सगुणरूपके बंदु—चिम्मडस्थानदल्लि सगुणरूपके बंदु—युगे युगे अवतार तोडलागि—योगनिष्ठावंत नेनिसलागि—असंख्य एष्टो भवरोग होगलागि—विश्व ब्रह्मरूप—माडलागि—एष्टो व्याधि बाधे दूर माडलागि—एनादरू सगुणरूपदल्लि निर्गुण आगलागि—देवरूपके कुरहु आगुवा—नरकरणीमाडलागि—नारायणरूप आगुवदु ॥ १ ॥

प्र०:– कांरे महारा मदनमस्ता
उ०:–कांहो ब्राह्मणबुवा भलतें भलतेंच बोलतां
प्र०:–तुझ्या बापाचें भय काय
उ०:–तुमचे आमचे मायबाप एकच
प्र०:–एकच असें बोलूं नको
उ०:–निर्गुणापासून अवघे झालों
प्र०:–निर्गुण तुला काय ठावेंरे
उ०:–आत्मस्वरूप शोधुनि पहावें
प्र०:–आत्मस्वरूप आह्मां कळेना
उ०:–नाहीं तरी संतांसी शरण जाना
प्र०:–संतांसी शरण गेल्यानें काय होतें
उ०:–चौऱ्याशींचा फेरा चुकतो
प्र०:–हें ज्ञान तुला कोठून प्राप्त झालें
उ०:–निवृत्तिप्रसादें कळों आलें

विठ्ठल, विठ्ठल, विठ्ठल, विठ्ठल, विठ्ठल ! ! !
पुंडलीकवरदा हरि विठ्ठल !

काकडआरती.

नारायण, नारायण, नारायण, नारायण
(खालील स्वरांत)

नारायण, नारायण, नारायण, नारायण ।
(उंच स्वरांत)

वेळगाइतु, वेळगाइतु, वेळगाइतु, वेळगाइतु

एळो नारायणा एळो लक्ष्मीरमणा
एळो श्रीगिरिवास श्रीव्यंकटेशा ॥ पल्ल ॥
काशिद हालगळु कावडियल्लि तुंबि
लेसागि हालस्सर बेण्णियु कडिदू ।
शेषशयननमेले समुद्रमथनवु माडि
देश कंपादितु एळो हरिये ॥ १ ॥
अरळु मल्लिगिजाजि परिमळद पुष्पवनु
सुररु तंदिट्टारे सुज्जनर एल्ला ।
अरविंदलोचना श्रीगोपाळकृष्णा
एळय्या एळी निनगेष्टु निद्रा ॥ २ ॥

दासरेल्लारु बंदू धूळिदर्शनगोंडु
लेसागि ताळदंडिगे पिडिदु ।
आदिकेशव नम्म विष्णुनामस्मरणि
उदयदल्लचद्दु पाडुतिर्प हरिये ॥ ३ ॥

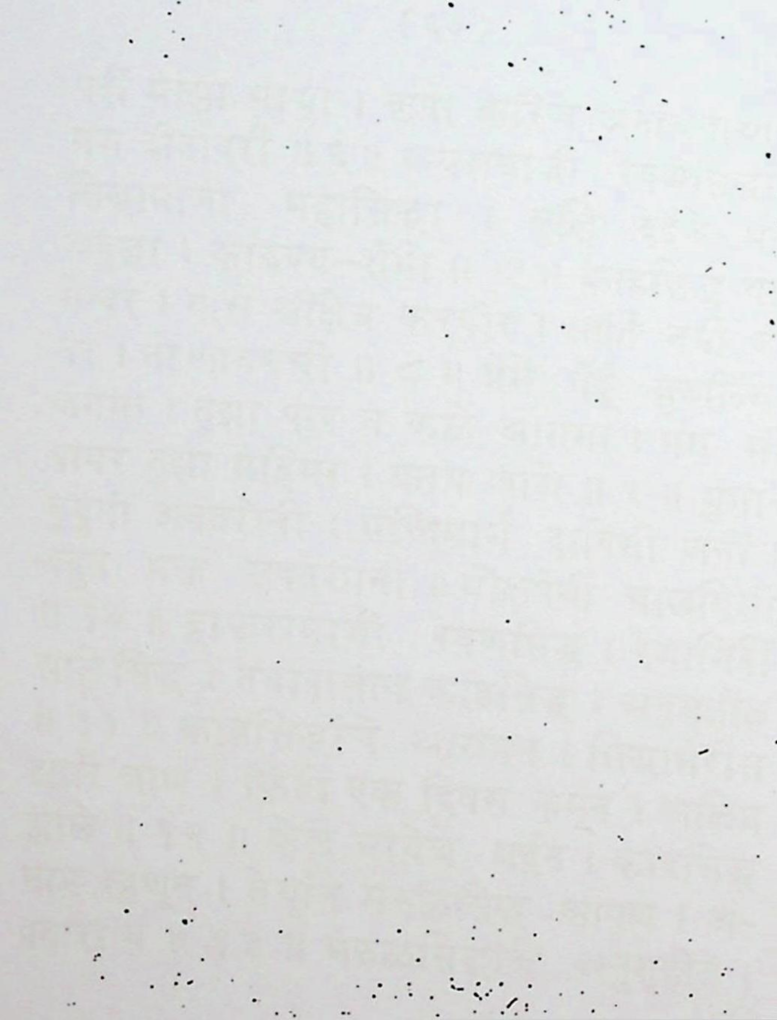
शरणु सिद्धिविनायका शरणु विद्याप्रदायका
शरणु पार्वतितनयमूरुति शरणु मूषकवाहना ।पल्ल।
निटिलनेत्रन वरदपुत्रने नागभूषणप्रियने
कटिकटांगदकोमलांगने कनककुंडलधारिणे । १ ।
बद्द मुत्तिन पदकधारिणे बाहुहस्तचतुष्टने
इट्टतोळिद्हेमकंकणपाशांकुशधारिणे ॥ २ ॥
कुक्षिमहालंबोदरने इक्षुचापवगे लिदने
पक्षिवाहननादपुरंदरविट्ठलनु निजदासनु ॥ ३ ॥

नारायण, नारायण, नारायण, नारायण !!!

उठोनियां प्रातःकाळीं वेगें जाऊं राउळासी ।
जळतिल पातकांच्या राशी काकडारती
देखिल्या ॥ १ ॥

उठा उठा हो साधुजन साधा आपुलालें हित ।
गेला गेला नरदेह मग कैंचा भगवंत ॥ २ ॥
उठोनियां पहांटे विठोबा पाहूंवा नीट ।
चरण तयाचे अमोलिक अवलोकूं दृष्टी धा ॥ ३ ॥
जागे करा रुक्मिणिवरा देव निजले निजमंदिरा ।
वेगीं निंबलोण करा दृष्ट होइल तयांसी ॥ ४ ॥
ढोल दमामे गर्जती पुढें वाजंत्री वाजती ।
कांकडआरती होती पांडुरंगरायाची ॥ ५ ॥
सिंहशंखनादभेरीगजर होतो महाद्वारीं ।
केशवराज विटेवरी नामा चरणीं वंदितो ॥ ६ ॥
*फळलें भाग्य माझें । धन्य झालों संसारीं ।
सद्गुरु भेटले हो । त्यांनीं धरीयेलें करीं ।
पश्चिमें चालवीलें । आत्मा तेथें निर्धारी ।
त्रिकूटावरी नांदे । देखियेली पंढरी ॥ १ ॥
तें सुख काय सांगूं । वाचें बोलतां नये ।
आरतीचेनि योगें । गेलें मीपण माये ॥ ध्रु० ॥
राउळामाजी जातां । राहे देह-अवस्था ।

मन हें उन्मन झालें । नसे वद्धतेची वार्ता ।
हेतु हा मावळला । शब्दा आली निःशब्दता ।
तटस्थ होउनि ठेलें । निजरूप पाहतां ॥ २ ॥
त्रिगुण गुण वाई । पूर्ण उजळल्या वाती ।
नवलाव अविनाश । न जाये स्वयंज्योती ।
लावितां लक्ष तेथें । हालूं विसरलीं पातीं ।
नातुडे मन माझें । न कळे दिवसरात्रीं ॥ ३ ॥
आरती विट्ठलाची । पूर्ण उजळली अंतरीं ।
प्रकाश थोर झाला । सांठवेना अंतरीं ।
रविशशि मावळले । तया तेजामाझारी ।
वाजती दिव्यवाद्यें । अनुहत गजरीं ॥ ४ ॥
आनंदसागरांत । प्रेमें बुडी दिधली ।
लाधलें सौख्य मोठें । नये बोलतां बोली ।
सद्गुरूचेनि संगें । ऐसी आरती केली ।
निवृत्ति आनंदांत । तेथें वृत्ति निमाली ॥ ५ ॥
विट्ठल, विठ्ठल, विठ्ठल, विठ्ठल विठ्ठल !!!
पुंडली कवरदा हारि विठ्ठल !

पंचसमासी.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीराम समर्थ ॥ आधीं प्रार्थूं गजानना । सकळ विघ्नांचिया प्रधाना । विद्या कला उठती नाना । जयापासुनी ॥ १ ॥ तो मंगळमूर्ती सकळांसी । आदि मध्य अवसानांसी । सांभाळितो अहर्निशीं । निरंतर ॥ २ ॥ आतां स्तवूं वेदजननी । सकळ विद्या जियेचेनी । पावती ज्ञानाज्ञान प्राणी । कर्मानुसार ॥ ३ ॥ भावें विनवूं श्रोतयांसी । जे कां अधिकारी श्रवणासी । जाणती श्रवणवर्मासी । अनुभवानुरूप ॥ ४ ॥ साष्टांगें नमन सद्गुरूसी । प्रेमभावें वंदीं चरणांसी । जो पार उतरी भवासी । क्षणमात्रें ॥ ५ ॥ जयजयाजी सद्गुरुनाथा । बुझिया

पदीं माझा माथा । कृपा करिजे अनाथनाथा । मज दीनावरी ॥ ६ ॥ जयजयाजी रेवणसिद्धा । सिद्धामाजी महासिद्धा । बुद्धि देईजे मज अबुद्धा । कारुण्य-शंभो ॥ ७ ॥ काडसिद्ध योगेश्वर । वास श्रीक्षेत्र करवीर । त्यांतें नमी जो नर । तो पावनची ॥ ८ ॥ प्रेमें वंदूं गुरुलिंग-जंगमा । तुझा पार न कळे आगमा । मग मी पामर तुझा महिमा । काय जाणे ॥ ९ ॥ युगानुयुगीं अवतरोनी । भक्तिमार्ग दाविसी जनीं । बहुत भक्त उपदेशोनी । मोक्षपंथीं चालविसी ॥ १० ॥ द्वापारामाजी रेवणसिद्ध । रेणागिरीं झाले सिद्ध । तयापासाव काडसिद्ध । अनुगृहीत ॥ ११ ॥ काडसिद्धांचें आगमन । सिद्धगिरीस झालें जाण । किती एक दिवस क्रमून । अलिप्त झाले ॥ १२ ॥ केलें मायेचें मर्दन । काडसिद्ध नाम म्हणून । तथूनि मरुळसिद्ध आपण । अवतारा घे ॥ १३ ॥ मरुळसिद्धांचे अनुगृहीत ।

एकोरामासिद्ध संत । एकोरामापासून होत । पंडिताराध्यसिद्ध ॥ १४ ॥ एकामागुनी एक सिद्ध । ऐसे झाले पांच सिद्ध । उपदेशोनी अनेक बद्ध । मोक्षा नेले ॥ १५ ॥ सिद्धावतार गुरुलिंग-जंगम । त्यांचा अनुग्रह झाला परम । तोचि कथाभाग सुगम । आधीं सांगिजेल ॥ १६ ॥ लिंबरगी नामें एक ग्रामीं । नारायणराव गुरु-स्वामी । तयांचें चरित्र वर्णितां मी । अल्पमात्र ॥ १७ ॥ महाराज असतां लहान । सण पातला फाल्गुन । समर्थ बहुत वेळ खेळून । गृहीं आले ॥ १८ ॥ म्हणोनि वडील बोलिले । समर्थ रागें निघाले । पंढरपुरीं त्वरित पातले । विठ्ठलदर्शना ॥ १९ ॥ जैसे दास गेले वनीं । तैसे समर्थ विठ्ठलभुवनीं । देउळामाजी बैसले ध्यानीं । एकाग्रमनें ॥ २० ॥ ऐसें सप्त दिवस क्रमित । तंव स्वप्न झालें अवचित । सिद्धगिरीस जावें त्वरित । आज्ञा जाहली ॥ २१ ॥ मग ते सिद्ध-

गिरीस जात । तंव पुराण चाललें क्षेत्रांत । तें ऐकती देऊनि चित्त । हर्षनिर्भर होऊनि ॥२२॥ जंगमरूपें काडसिद्ध । कुणी संबोखिती सन्निध । जाताचि समर्थ सुबुद्ध । उपदेशिले ॥ २३ ॥ तेणें जाहले तल्लीन । मग गुर्वाज्ञा घेऊन । लिंबरगी ग्रामीं परतोन । येते जाहले ॥ २४ ॥ समजून घेतला गुह्यार्थ । राहती बहुधा अरण्यांत । रामदासापरी समस्त । वेळ क्रमिती ॥२५॥ प्रपंच परमार्थ मिळोन । दोन्ही चालविती समान । छत्तीस वर्षे करूनि साधन । सिद्ध जाहले ॥ २६ ॥ मग लोक उपदेशिले । भक्तिमार्गा लाविले । शतानुशत उद्धरिले । तया ग्रामीं ॥ २७ ॥ तंव एक ब्रह्मचारी । काशी करूनि पंढरपुरीं । जातां राहिले सोनगी नगरीं । लिंबरगीसन्निध ॥२८॥ ब्रह्मचारी आले ऐकून । लोटांगणें जाती जन । समर्थही भेटीकारण । तेथें आले ॥ २९ ॥ निर्गुण भक्त समर्थ जरी ।

सगुण भक्त ब्रह्मचारी । दोघां वाद बहुतांपरी । थोडा वेळ जाहला ॥ ३० ॥ समर्थगुह्य ठसून मनीं । ब्रह्मचारी लागले चरणीं । उद्धरा मातें म्हणोनी । दुःखी जाहले ॥ ३१ ॥ मग समर्थें उपदेशिलें । तेथवां मन तल्लीन झालें । उमदी ग्रामीं राहिले । साधन करुनी ॥ ३२ ॥ द्वादश वर्षे साधन करितां । साधु नाम पावले नवतां । मग समर्थे दिधली सत्ता । उपदेशावया ॥ ३३ ॥ तंव अनेक जन उपदेशून । भक्तिमार्गातें लावून । साधनसिद्धीस पाववून । मोक्षा नेले ॥ ३४ ॥ भजन गायन नाना उपाय । करोनि स्मरती समर्थपाय । तयांसी नाम रघु-नाथप्रिय । प्राप्त झालें ॥ ३५ ॥ उमदीकर देशपांडे एक । सोळा वर्षांचें बालक । तेही झाले सेवक । समर्थांचे ॥ ३६ ॥ लहान असुनी सात्विक । संभावीत आणि तपक । एकनिष्ठ आणि भाविक । देव-अंश ॥ ३७ ॥ तयांचे

अंगीं वैराग्य बाणलें । सुदृढ धरिती गुरूचीं पाउलें । साधन सांगीत चालले । एकनिष्ठपणें ॥ ३८ ॥ प्रतिगुरुवारीं येऊन । गुरूंच्या चरणीं होती लीन । भेटीवीण न करिती भोजन । प्राणांतींही ॥ ३९ ॥ ऐशीं वर्षें बेचाळीस । न चुके साधन एक दिवस । अंतरीं वसे उल्हास । भक्तीविषयीं ॥ ४० ॥ प्रसंग अथवा अडचण येतां । किंवा आनंदीं मन असतां । न चुकविलें साधन तत्वतां । महासमर्थें ॥ ४१ ॥ तया समर्थांचें कथन । पुढील समासीं करीन । तुह्मी श्रोते विचक्षण । होऊनि ऐसा ॥ ४२ ॥ समर्थांचें चरित्र कथन । गहनाहूनि अति गहन । म्यां अबुद्धें तें लिहून । किंचिन्मात्र ठेविलें ॥ ४३ ॥ त्यांत काय शुद्ध काय अशुद्ध । मज कळेना शुद्धाशुद्ध । मी आहें परम बद्ध । सर्वांमध्यें ॥ ४४ ॥ बोलतां नये तें कथिलें । सांगतां नये तें सांगितलें । न्यून पूर्ण क्षमा केलें । पाहिजे

श्रोतीं ॥ ४५ ॥ अगाध समर्थ महिमान । कैंवां वर्णू शके अज्ञान । परी समास केला पूर्ण । म्यां मतिमंदें ॥ ४६ ॥ इति श्रीगुरुपरंपरानिरूपणं नाम प्रथमः समासः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीराम समर्थ ॥ तुझा महिमा गातां श्रीपती । श्रुतिशास्त्राची कुंठित मती । पार न कळे मग निश्चितीं । नेति नेति बोलती ॥ १ ॥ नाहीं रूप नाहीं नांव । त्रिगुणरहित निरावेव । परि भक्तांचिया संभ्रमभावा । सगुण लाघव दाविसी ॥ २ ॥ नाना अवतार धरोनि हरी । भक्त रक्षिले बहुतांपरी । सत्कीर्ती प्रगटली चराचरीं । पुराणांतरीं व्यासोक्त ॥ ३ ॥ आतां कलियुगामाजी साचार । उमदीमहाराज अति थोर । तया माझा नमस्कार । साष्टांगभावें ॥ ४ ॥ मागें साधुसंत झाले । तयासारिखेच अवतरले । जगामध्यें प्रसिद्ध झाले । महा साधू ॥ ५ ॥

समर्थांचें उमदी स्थान । लिंबरगी साधू होते महान । तयांच्या उपदेशें प्राण । झिजगले समर्थ ॥ ६ ॥ समर्थां नांव भाऊराव । एकनिष्ठ गुरुपदीं भाव । म्हणूनिया झालें नांव । प्रसिद्ध जगीं ॥ ७ ॥ 'भा' म्हणिजे दृश्यभास । दृश्यभासीं वस्तुभास । वस्तुभासीं तल्लीनतेस । पावती सदा ॥ ८ ॥ 'उ' म्हणिजे उपाधी । निरसनें परमार्थातें साधी । तयापुढें षड्गुणशुद्धी । आपोआप ॥ ९ ॥ 'रा' म्हणिजे आठवण । असून नसल्यासारिखें जाण । जगासारिखें राहणें पूर्ण । परी निराकार ॥ १० ॥ 'य' म्हणिजे इहलोकींचे देव । साकारासारिखे अवयव । परंतु निराकार हाचि भाव । व्यक्त होई ॥ ११ ॥ जन्म झाला देशपांडे-कुळीं । जें कां विधिनें लिहिलें भाळीं । पुढें गुरुप्रसादें तात्काळीं । ललाटरेषा पुसली ॥ १२ ॥ उगवलें अनंत जन्मींचें प्रारब्ध । स्वरूप लावलें

स्वतःसिद्ध । स्वरूपदर्शन होतां बद्ध- । वार्ताचि उडाली ॥ १३ ॥ असो हें सर्व पुढें झालें । परीं बालपणीं काय वर्तलें । आणि साधन कैसें केलें । तेंचि आतां निरूपिजेल ॥ १४ ॥ यांचे वडील बंधू दोघेजण । नाना-साहेब आणि दाजीबा जाण । रघुनाथप्रियांनीं कृपा करून । अनुगृहीत केले ॥ १५ ॥ बाल-पणीं भाऊराव । निर्गुणज्ञान मानिती वाव । दाजीबांची गुरुसेवा सर्व । लटकी मानिती ॥१६॥ परी करिती सगुण उपासना । मारुति नित्य पूजिती जाणा । तेथें भेटती रघुनाथप्रियांना । नित्यनेमें करूनि ॥ १७ ॥ त्यांस रघुनाथप्रिय नमस्कार । स्वयेंचि घालोनि साचार । अंतर वेधिती सत्वर । भक्तिमार्गा ओढिती ॥ १८ ॥ निंबरगी गुरूस शरण । जावया उपदेशिती जाण । त्यांस निंबरगीस घेऊन । स्वयेंच जाती ॥ १९ ॥ निंबरगीमहाराज अति थोर । धीर

उदार आणि गंभीर । दूरदृष्टीनें करोनि वि-
चार । साधुबुवांस आज्ञापिती ॥ २० ॥ आज्ञा
करितां साधूकारण । तुम्हीच अनुग्रह करावा
म्हणून । साधुबुवांनीं मान्य करून । भाऊराय
उपदेशिले ॥ २१ ॥ अनुग्रह घेवोनि सत्वरीं ।
राहिले उमदीभीतरीं । त्रिकालसाधन निर्धारीं ।
करीत राहती ॥ २२ ॥ प्रपंच परमार्थ
दोन्ही । चालविती नेमें करुनी । परमार्थचि
स्वार्थ मानुनी । साधन वाढविती ॥ २३ ॥
कुल व्यवसाय करिती । लोकांचीं मनें सांभा-
ळिती । म्हणून जडली प्रीती । मर्यादेवेगळी
॥ २४ ॥ लोकांवरी करिती उपकार । उप-
काराचि होऊं पाहे अपकार । जनसमूहाचा
त्रास फार । होऊं लागे ॥ २५ ॥ प्रापंचिक
लोक येती । ते प्रापंचिकचि गोष्टी बोलती ।
उगाच कालक्षेप करविती । व्यवसायभरें
॥ २६ ॥ तेणें झाला उदंड त्रास । भाऊराय

चुकविती जनांस । जाऊं लागती वनास । साधन करावया ॥ २७ ॥ मध्याह्नीं पोथी वाचिती । श्रवणमननीं निमग्न होती । नेमस्तपणें चुकविती । जनत्रास अवघा ॥ २८ ॥ रात्रीं जनांसी भेट देती । शीघ्रचि कामें आटोपिती । प्रपंचीं मलिन न करिती । परमार्थबुद्धि ॥ २९ ॥ वाढत चालला अनुभव । विवेकवैराग्या मिळे ठाव वैराग्यभरें प्रपंच वाव । होऊं लागे ॥ ३० ॥ उदंड वैराग्य उपजलें । मामलतीसी नाकारिलें । परमार्थ उत्तम म्हणोनि राहिले । स्वतंत्ररीतीं ॥ ३१ ॥ जन बहुत निंदा करिती । यांचा लिंगायत गुरु म्हणती । कोणी ह्मणती चेटक निश्चितीं । गुरूनें केलें ॥ ३२ ॥ श्वशुराचा होतसे त्रास । संबंधी धरिती अविश्वास । सर्व ढोंग म्हणोनि त्यांस । बहुत पीडा करिती ॥ ३३ ॥ परी अज्ञांसि न कळे विचार । नाहीं आत्मज्ञानाचा साक्षात्कार । ब्राह्मण कोण याचा निर्धार । कैंवी कळे ॥ ३४ ॥

वर्णांचा गुरु ब्राह्मण । ऐसें असे वचन । हें सर्वथा सत्य जाण । परी ब्राह्मण कोणा म्हणावें ॥ ३५ ॥ ब्रह्म जानाति ब्राह्मण । जो ब्रह्मविद् असे जाण । जो आत्मज्ञान जाणे पूर्ण । तया-सीच ब्राह्मण म्हणावें ॥ ३६ ॥ एवं तुकाराम ब्राह्मण । आणि चोखामेळाही ब्राह्मण । ब्रह्मज्ञ नसतां ब्राह्मणमन्य । गर्दभ जाणावे ॥ ३७ ॥ असो ऐसी निंदा होतां । ज्याचें धैर्य न चळे सर्वथा । तोचि जाणावा तत्वतां । दृढ-पुरुष ॥ ३८ ॥ इकडे साधन चालिलें । इकडे वैराग्य अंगीं भरलें । तेणें सामर्थ्य आलें । उदंड अंगीं ॥ ३९ ॥ एकदां गुरुसन्निध असतां । आणि साधन चालिलें असतां । भांगा मांडी पोसरी तत्वतां । परी अणुमात्र ढळेना ॥ ४० ॥ रानीं वनीं सर्प वृश्चिक । सन्निध येती जाती देख । अथवा अंगावरी चढती निःशंक । परी भीति असेना ॥ ४१ ॥ अथवा पाऊसें भिज-

विलें । किंवा आतपें पोळलें । किंवा शीतें शरीर भेदिलें । तरी अचळ ॥ ४२ ॥ अठरा वरुषें उभें राहून । तप केलें निद्रा जिंकून । तेणेंचि झाले पुण्यपावन । सर्व जगासीं ॥ ४३ ॥ असो ऐसें साधन करिती । गुरुवारीं गुरूस भेटती । सद्गुरूंची सेवा करिती । नानाप्रकारें ॥ ४४ ॥ गुरूवरी निःसीम भक्ती । त्यांच्या पादरक्षा उचलती । निंद्य कामासही न पाहती । मागें पुढें ॥ ४५ ॥ त्यांचे गुरुबंधु असती । रामभाऊ चिमडीं राहती । त्यांनींही साधन चालविलें निश्चितीं । महायत्नें ॥ ४६ ॥ उभयतांची निष्ठा पूर्ण । दृढ धरिती सद्गुरुवचन । त्याहून अन्य प्रमाण । मुळींच न मानिती ॥ ४७ ॥ रामभाऊंनीं चालविला चिम्मड पंथ । यांनींही वाढविला परमार्थ बहुत । आज्ञा घेऊनि विख्यात । करिती नाम गुरूंचें ॥ ४८ ॥ असो गुरूंचे देहान्तसमयीं । भाऊराय सन्निध अस-

तां पाही । परमार्थ वाढवावा लवलाहीं । म्ह-
णोनि आज्ञा जाहली ॥ ४९ ॥ गुरुदेहान्त
झालियावरी । यांसी चैन न पडे क्षणभरी ।
त्या प्रेमदुःखाची सरी । कोठेंचि नसे ॥ ५० ॥
असो नंतर विचार केला । कीं परमार्थ पाहिजे
वाढविला । म्हणोनि साधिती साधनाला । अ-
हर्निशीं ॥ ५१ ॥ गुरुकृपेनें भाग्य फळलें ।
पूर्ण अद्वैत मनीं बिंबलें । तेणें समूळ उडोनि
गेलें । मायाजाळ ॥ ५२ ॥ मनीं उदात्त हेतु
धरिती । कीं गुरूंची व्हावी कीर्ती । देवालय
बांधून मूर्ती । आंत स्थापावी ॥ ५३ ॥ आणि
विठोभास नवस केला । कीं भक्तिमार्ग पाहिजे
वाढला । मग पंढरीस येऊन तुम्हांला । लोटांगण
घालीन ॥ ५४ ॥ सद्गुरूची पूर्ण कृपा होतां ।
मग करावी नलगे चिंता । विश्वास साधन ।
गुरुकृपा मिळतां । काय उणें ॥ ५५ ॥ ऐसा
मिळवोनि अनुभव । मग वाढविती समुदाव ।

कर्नाटक धुंडोनि सर्व। भक्तिमार्ग वाढविती ।५६।
लोक उद्धराया अवतरले । भक्तिमार्गासि ला-
विले । भूमंडळीं ख्याती पावले । हे समर्थ
॥ ५७ ॥ गांवोगांवीं जाऊन । भजन साधन
करून । नानाप्रकारें जन । संतुष्ट केले ॥ ५८॥
तयांचे एक प्रेमळ भक्त । अंबुराव नामें विरक्त ।
तेथें येऊन स्वस्थ । साधन करीत राहती
॥ ५९ ॥ सदा हिंडती भूमीवरी । सप्तमास येती
हिंचगेरीं । भजन लाविती परोपरीं । नाना
यत्नें ॥ ६० ॥ नीच जाति अथवा संस्थानिक ।
यांनीं पाचारिले असतां देख । त्यांचा भाव
पाहोनि नेमक । गृहा जाती ॥ ६१ ॥ परमार्थी
नाहीं लहान थोर । विद्या धन वर्णाविचार ।
परी प्रपंचीं वागती साचार । ज्याचे त्यापरी
॥ ६२ ॥ प्रपंचीं जाणती पृथक्करण । परमार्थी
जाणती एकीकरण । अंत्यजगुरुबंधूसही लोटां-
गण । प्रेमें घालती ॥ ६३ ॥ वाण्कळांस

घालिती नमस्कार । वादास न देती थार । नेमकांस सांगती बहुतर । अनुभव आपुला ॥ ६४ ॥ अथवा जो कां अनन्यशरण । तयांसही अनुभव सांगती जाण । अनुभवापुढें शब्दज्ञान । फिकें पाडिती ॥ ६५ ॥ ओझें कदापि न घालिती । शिष्यांसि स्वल्पही न मागती । बहुरूपी बहुरंगी मायेप्रति । ठाव नसे ॥ ६६ ॥ कित्येक बाधा घालविती । संकटीं उपाय सांगती । व्याधिग्रस्तांस बरे करिती । नामौषधें ॥ ६७ ॥ त्रिकाळ पुराण भजन साधन । कदापि न चुकविती जाण । आनंदसागरीं आपण मग्न । वारंवार होती ॥ ६८ ॥ कित्येक श्रोतेजन येती । ते पुराण भजनचि ऐकती । परी त्यांसि न कळे साधकस्थिती । नामधारकांऐसी ॥ ६९ ॥ पुराण भजन म्हणजे शब्दज्ञान । साधन म्हणजे निःशब्दज्ञान । वरिवरी पाहतां निःशब्दज्ञान । केंवी कळे ॥ ७० ॥ आपण महंती न करिती ।

परी सर्वत्र चमत्कार होती । कां त पुण्यमार्गी चालती । म्हणोनियां ॥७१॥ ज्ञानास सिद्धींचा विटाळ । ऐसें वदती वेळोवेळ । परी तो गोविंद कृपाळ । भक्तकाज करीतसे ॥ ७२ ॥ साधनें साध्य झालें सर्व । तथापि करिती साधनउपाव । कीं साधकां यावा उत्साह । साधन करावया ॥ ७३ ॥ संदेहासी जिंकिलें । आणि भयासि पळविलें । अनिर्वाच्य सुख प्राप्त झालें । साधनपंथें ॥ ७४ ॥ असो तया साधूंचीं लक्षणें । लिहितां होत असे उणें । मी मतिमंद काय जाणें । नाना कळा ॥ ७५ ॥ समर्थांचें वर्णन । मी काय करीन दीन । अनुगृहीत मी म्हणून । एवढें वर्णिलें ॥ ७६ ॥ होईल कृपा जरी सत्वर । पुढलीं लिहीन साचार । नातरी मी पामर । इतुकें पुरें ॥७७॥ इति श्रीमत्समर्थ भाऊरावमहाराज चरित्रनिरूपणं नाम द्वितीयः समासः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीराम समर्थ ॥ जें कां सप्रेम भक्तीचें फळ । कीं सकळ वैराग्याचें मूळ । अथवा ज्ञानाचें अधि-ष्ठान केवळ । ते हे प्रांजळ सत्कथा ॥ १ ॥ संसारतप्त भक्त प्रेमळ । आनंदसागरीं जाहले शीतळ । त्यांचीं चरित्रें अति रसाळ । ऐकिलीं सकळ सज्जनीं ॥ २ ॥ धन्य तयांची करणी । मठ बांधिला वनीं । तेथील वर्णन निरूपणीं । सावध ऐका ॥ ३ ॥ योगीराज महासमर्थ । कष्ट करूनि पाहिला परमार्थ । परमार्थ तोचि मुख्य अर्थ । दृष्टीपुढें ॥ ४ ॥ जिकडे जातील समर्थ । त्या स्थळीं सर्वहि अर्थ । अर्थ असतां अनर्थ । कासया घडे ॥ ५ ॥ " एकीं मागमागोन घेणें । एकां न मागतां देणें " । निष्कामभजनें देव उणें । पडोंचि नेदी ॥६॥ समर्थ जिकडे जाती । तिकडे लोक धांवून येती । आलेल्यांचें मन करिती । संतुष्ट बहु ॥ ७ ॥ बहु दूर भक्ति पस-

रली । हिंचगेरीस येती भक्तमंडळी । सभा क-
रिती योग्य काळीं । आनंदानें ॥ ८ ॥ मार्ग-
शीर्ष चैत्र पौर्णिमेसीं । उत्सव करिती सप्त्यांसीं ।
श्रावणमासीं निश्चयेंसी । साधन वाढविती ॥९॥
तया स्थळीं चमत्कार । होती तयांचा विचार ।
शोधून पहावा साचार । विचारवंतीं ॥ १० ॥
विचार म्हणजे इच्छाहार । न मागतां होत
साचार । नाना अडचणींचा प्रकार । निरसोन
जातो ॥ ११ ॥ तया स्थलाचें मोल । करितां
होत असे अमोल । रत्न आणि फोल । सारिखें
कैसें ॥ १२ ॥ तेथें दोन मुखवटे सुरेख । रौप्य
आणि ताम्र एक । तया मूर्तीचें कौतुक । पाहतां
कळे ॥ १३ ॥ तेथें मृदंग नाद थोर । पुष्प सु-
वास संभार । आश्चर्य करिती जन फार ।
पाहूनियां ॥ १४ ॥ कित्येक भक्तीं बांधिल्या ।
सभोंवार राहण्या शाला । तया भूमीची तुळा ।
मुळींच नसे ॥ १५ ॥ भक्त त्रिकाळीं भजन

करिती । कर्पूरसंभारें आरती करिती । जय-
जयकारें टाळया पिटिती । प्रेमभरें ॥ १६ ॥
दोन रौप्यवेदिका असती । त्या देवापुढें ठेविती ।
सप्ताह प्रसंगीं आणिती । शोभायमान ॥ १७ ॥
टाळ मृदंग कित्येक । तीन झंकार घंटा अनेक ।
पाहूनियां हर्षित लोक । मनामध्यें ॥ १८ ॥
झेंड्या पताका लाविती । फुलझाडें शोभा देती ।
मंडपशोभा पाहूनि मती । गुंग होय ॥ १९ ॥
चहूंकडे पर्वत । मध्यें मठ शोभत । लोक सा-
धनाकरितां जात । तयांवरी ॥ २० ॥ जवळी
तीर्थें असती दोन । स्नानें करिती सकळ जन ।
उत्तम जलें असती पूर्ण । सर्वकाळीं ॥ २१ ॥
गुरूच्या पादुका ठेऊन । गुरुलिंगजंगम म्हणू-
न । भक्ती चालविती नमून । तयापुढें ॥ २२ ॥
शिवलिंगाजवळी गणपतीची । आणि मूर्ति
असे वलभीमाची । तेणें शोभा दुणावे साची ।
मळ मूर्तीची ॥ २३ ॥ चौघडा वाजे समोर ।

स्त्रिया वसती माडीवर । घंटा टांगिली असे थोर । नादें अंबर भरतसे ॥ २४ ॥ पालखी निघे तीनरात्रीं । तयापुढें वाजती वाजंत्री । वाटे कंपायमान धरित्री । नामघोषें ॥ २५ ॥ गुरुलिंग मूर्ति पालखींत । वैसवुनी बारा अभंग म्हणत । नानापरींचीं वाद्यें वाजत । नानाछंदें ॥ २६ ॥ पालखीपुढें नाचती । कितीएक भजन करिती । गुरुलिंग जंगम नामें गर्जती । जयजय-कारें ॥ २७ ॥ पांच प्रदक्षिणा घालिती । मग मूर्ती पूर्वस्थळीं ठेविती । नानापरी आरत्या करिती । महानंदें ॥ २८ ॥ अन्नसंतर्पण सात दिवस । करोनि भक्त जाती स्वस्थळांस । तया सप्त्यांचा उल्हास । किती म्हणून वर्णावा ॥२९॥ असो मी मतिमंद अज्ञान । पुढिले समासीं निरूपण । शिष्यवर्गाचें करीन । श्रोतीं सावध परिसावें ॥ ३० ॥ माझें लिहिणें साकार । समर्थ असती निराकार । साकार लिहितां चुके

फार । तरी क्षमा मज कीजे ॥ ३१ ॥ हें माझें चुकीचें लिहिणें । श्रोतीं गोड मानूनि घेणें । मज दीना न अव्हेरणें । क्षमा करोनि ॥ ३२ ॥ मी महाराष्ट्रभाषीं अज्ञाण । अर्थव्याकरणीं बुद्धि-हीन । म्हणून वर्णन संपूर्ण । करितां नये ॥ ३३ ॥ मी असें अजाण करंटा । उगाच ओव्यांचा करी पुरवठा । म्हणून हे गुरुश्रेष्ठा । क्षमा केली पाहिजे ॥ ३४ ॥ असो धन्य धन्य हिंचगेरी क्षेत्र । तेथें जाती ते पवित्र । स्वयें दर्शनें करिती पवित्र । इतर जनांसीं ॥ ३५ ॥ इति श्रीहिंचगेरी-वर्णनं नाम तृतीयः समासः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीराम समर्थ ॥ जयजयाजी उमदीकरा । सकल सद्गुणमाहेरा । चरित्र कथावया आज्ञा करा । ब्रह्मानंदा ॥ १ ॥ आज्ञा आपुली शि-रसावंद्य । आपण असा जगद्वंद्य । मनीं स्म-रोनी तुमचे पाद । कथा आरंभीं मी ॥ २ ॥

तुह्मी निर्गुण निराकार । प्रपंचीं दिसतां सा-
कार । आपणां न लगे संसार । म्हणोनि सं-
सारातीत ॥ ३ ॥ महाराजांचे अनेक भक्त ।
परी कोण कोण झाले विरक्त । त्यांची कथा
मन सुचित । करोनि ऐका ॥ ४ ॥ जैसे राम-
दास शिष्य कल्याण । तैसेचि असती गुण-
संपन्न । अंबुराव नामें सुजाण । समर्थ भक्त
॥ ५ ॥ कल्याण उपदेसी दिधले । त्यांनीं ब-
हुत साधन केलें । साधनें मुख्य शिष्य झाले ।
ह्मणून साम्य ॥ ६ ॥ हिंचगेरी क्षेत्रीं जाण ।
मठ बांधावया दिधलें स्थान । मठामध्यें स्थळ
करून । भक्ति करीत राहिले ॥ ७ ॥ असती
अति साधनिक । संभावित आणि सात्विक ।
भक्तिवान आणि भाविक । सर्वोत्तम ॥ ८ ॥
समर्थें पाहून त्यांचे गुण । उपदेशावया अधि-
कार पूर्ण । दिधला परंतु कोणीही जन । नुप-
देशिले ॥ ९ ॥ त्यांनीं सांगितलें समर्थांस । मी

आपला दासानुदास । आपण असतां उपदेशास । कैंवी अधिकारी होईन ॥ १० ॥ जैसी राम-दासांची शिष्यीण । वेणूअक्का नामें सुजाण । तैसीच समर्थांची पूर्ण । शिवलिंगप्पा नामें ॥ ११ ॥ तयांचें स्थळ जतसंस्थान । लहानपणीं उपदेश घेऊन । भक्ति करिती तेव्हांपासून । एकनिष्ठ-पणें ॥ १२ ॥ सदोदित करिती साधन । दृष्टी-पुढें आत्मज्ञान । धन्य तयांचें महिमान । मज न वर्णवे ॥ १३ ॥ महाराजांचे खटपटी भक्त । नंद्याप्पा आणि तुकाराम विरक्त । दोघे भावें वर्तत । एकनिष्ठपणें ॥ १४ ॥ नंद्याप्पाचें नि-वासस्थान । जमखिंडी नामें संस्थान । अनुगृ-हीत होऊन । बहुत दिन जाहले ॥ १५ ॥ लिं-गायत कुळीं जन्म । बोधानंतर जाणिलें वर्म । तेथोनि भक्तीवरी प्रेम । अतिशयित ॥ १६ ॥ नेमनिष्ठें चालती । प्रति सप्त्यास मठीं येती । शोभायमान मठ करिती । सर्व प्रकारें ॥ १७ ॥

दुसरें नामें तुकाराम । विजापुरीं ह्यांचा जन्म । बोधानंतर वधुनी भ्रम । गुरुपदीं लीन झाले ॥ १८ ॥ असती बहू खटपटी । भक्तीवीण नावडे गोष्टी । सप्रा न चुको एवढी पोटीं । आशा त्यांसी ॥ १९ ॥ भजन पूजन थाटें करिती । नाना वाद्यें आणविती । नाना छंदें प्रेमें नाचती । पालखी पुढें ॥ २० ॥ चिम्मडीं असती दोन सेवक । कबीर आह्लाप्पा एक । विरक्त आणि भाविक । गुह्यज्ञानी ॥ २१ ॥ तयांचें कराव्या कथन । वक्रदृष्टिक हेंचि कारण । विवेकी असती परिपूर्ण । ह्मणूनि लिहिलें ॥ २२ ॥ ककमरी नामें एक ग्राम । तेथील भक्त शंकरप्पा नाम । बहुशिष्यांमध्यें उत्तम । भक्तीविषयीं ॥ २३ ॥ तेथील सर्व भक्तमंडळी । विरक्त मानूनि त्यास त्रिकाळीं । गुरु भाविती वंदिती भाळीं । प्रेमें करूनि ॥ २४ ॥ तैसेचि तिकोटेकर रामराव । ज्यांसी संसार झाला वाव । त्यांचा समर्थें दे-

खोनि भाव । सदैव आपणापाशीं ठेविले ॥२५॥
जय चें उपनाम फडणवीस । बाल ब्रह्मचारी पु-
रुष । उदार विरक्त आणि तापस । गुर्वाज्ञेसी तत्पर
॥२६॥ त्याच ग्रामीं आणखी एक । असती अति
भाविक । कवित्वें करिती अनेक । गंगाबाई ॥२७॥
याहि भक्तीच्या भुकेल्या । साधनीं सदोदित रंग-
ल्या । आत्मज्ञानीं निष्णात झाल्या । विश्वास-
बळें ॥ २८ ॥ निंबरगींत असती परमभक्त ।
नागाप्पा नामें विख्यात । वाद्यगायनीं निष्णात ।
गंधर्वाऐसे ॥ २९ ॥ निंबरगी महाराजांचे पौत्र ।
समर्थांसवें हिंडती सर्वत्र । गुणवंत आणि पवित्र ।
सर्वांमध्यें ॥ ३० ॥ तैसाचि समर्थांचा एक
सेवक । आठ वर्षांचा बालक । लिहितां वाचतां
कांहीं एक । येत नाहीं ॥ ३१ ॥ पांच वर्षांचा
असतां लहान । तेव्हांचि अनुग्रह झाला जाण ।
तयेवेळेपासून साधन । नित्य करीतसे ॥ ३२ ॥
इराप्पा नामें बालक । असे अति भाविक ।

भजनीं निष्णात सात्विक । सर्वांहूनि ॥ ३३ ॥ एकदां भजन आइके जरी । न विसरे प्राणांतवरी । नासिकाग्रदृष्टी ठेऊन करी । कामकाज ॥ ३४ ॥ इतुकें लहान बालक । कैसें झालें अति भाविक । हेंचि वाटे कौतुक । सकल जनां ॥ ३५ ॥ येणेंपरी अनंत लोक । स्त्रियाहि असती आत्मज्ञानिक । धन्य तयांचें कौतुक । वर्णवेना ॥ ३६ ॥ आईसाहेब पटवर्धन । समर्थकीर्ति ऐकोन । अनुगृहीत होऊन । भक्ती औत्सुक्यें करितातीं ॥ ३७ ॥ अंतरीं बाणलें आत्मज्ञान । भक्तीवरी अति मन । धन्य तयांचें महिमान । किती वर्णू ॥ ३८ ॥ जमखिंडी ग्रामीं लोकांस । बहुतांसि लाविलें भजनास । नेला जन्म सार्थकतेस । हिंचगेरी मठबांधवोनि ॥ ३९ ॥ सोलापुरीं बयाबाई । भक्तिथाटें चालविती पाही । उदार भाविक आणि उपकाराविषयीं । सर्वांत श्रेष्ठ ॥ ४० ॥ सोलापुरीं

भक्ति वाढविती । तेणें समर्थांची वाढे ख्याती । नाना लोकांस साधनास्थिती । सहजचि प्राप्त होतसे ॥ ४१ ॥ शिष्यांमध्यें ज्ञानी परम । वेदांताचें पूर्ण धाम । नाना विद्या जया सुगम । एकसरें ॥ ४२ ॥ वकील विजापुरीं नरहरराव । त्यांस सांपडे भक्ति-ठाव । संपादूं इच्छिती आत्मज्ञान नांव । खटपट करिती ॥ ४३ ॥ ज्ञानी बहुत असून । भक्ति चालविती प्रेमेंकरून । धन्य तयांचें महिमान । मी काय वर्णू ॥४४॥ कित्येक असती शब्दज्ञानी । ते न होती आत्मज्ञानी । परी हे शब्दज्ञान वारुनी । खटपट करिती ॥४५॥ तेरदाळीं जेठमल्ल । भक्तिसामर्थ्यें जाहले मल्ल । औदार्याविषयीं त्यांसी तुल्य । कोणीच नसे ॥ ४६ ॥ त्यांनीं आत्मज्ञान अनुभविलें । स्वजनांसी भक्तीस लाविलें । तेणें बहुत ख्याती पावले । समर्थ तेथें ॥ ४७ ॥ सर्व समासाचा सारांश । द्यावया नाहीं अवकाश । पंचभूतीं

मुख्य आकाश । तैसेंचि मुख्य वर्णितों ॥ ४८ ॥ मागें केलें वर्णन । अंबुराव महाराज कोण । विचारवंत तुकवंत म्हणून । तुकोबासमान ॥ ४९ ॥ ते सर्व शिष्यांमध्यें श्रेष्ठ । अधिकार सर्वांहून वरिष्ठ । तैसेंचि तयांचें मन स्पष्ट । दूरदृष्टी ॥ ५० ॥ जेंवी कृष्णें नखाग्रीं पर्वत । उचलोनि रक्षिलें गोकुळगोत । नंद्याप्पा भक्तिमार्गास धरीत । तेणेंचि रीती ॥ ५१ ॥ केलें भक्तांचें रक्षण । म्हणून कृष्ण उपमा जाण । भक्तिमार्ग वाढवून । जन्म सार्थक केला ॥ ५२ ॥ शंकराप्पाचें वर्णन । मागें बोलिलें कोठील कोण । भोळा भाव असे म्हणून । सांब उपमा ॥ ५३ ॥ रामराव ब्रह्मचारी । भाविक विरक्त अंतरीं । लक्ष गुरुसेवेवरी । सर्वकाल ॥ ५४ ॥ जैसे होते हनुमंत । तैसेंचि हे कार्य करीत । म्हणून तया उपमा साजत । हनुमंताची ॥ ५५ ॥ आणीक असती कित्येक भक्त । सांगों जातां असंख्यात ।

मज ठाउकें तेवढें येथ । वर्णिले मूढं ॥ ५६ ॥
मी अज्ञान मतिमंद । मज न समजती नाना
छंद । श्रोतीं यांतचि आनंद । मानून घ्यावा
॥ ५७ ॥ असो ऐसा भक्तिपंथ । सागरापरी वा-
ढला बहुत । मी काय वर्णीन तेथ । मंदमती ॥५८॥
इति श्रीशिष्यवर्गनिरूपणं नाम चतुर्थः समासः ॥
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
श्रीराम समर्थ ॥ आतां वंदूं संतसभा । जिये
सभेसी मुक्ति सुलभा । जेथें जगदीश स्वयें उभा ।
सप्रेमभरें ॥ १ ॥ संतसभा अतिशय वाढली ।
अमर्याद होत चालली । गणना नाहीं ऐसी
झाली । त्या सभेची ॥ २ ॥ असो ऐसें ज्ञान
वाढलें । मज मंदमतीस काय कळे । नेति नेति
वेद थकले । शब्दज्ञानें ॥ ३ ॥ सहस्रमुखी शेष ।
तोहि थके वर्णावयास । मी तों अज्ञान खास ।
कैंवी वर्णूं ॥ ४ ॥ नाहीं भक्ति मुख्य देवाची ।
शब्दज्ञान वडवड साची । आयुष्य गेलें व्यर्थचि ।

मायाजाळीं ॥ ५ ॥ मनीं कामना धरून । भक्ती करिती सकळ जन । तैसाचि मीही अजाण । करीतसें ॥ ६ ॥ निष्कामत्वें मोक्षप्राप्ती । सकामत्वें जन्मप्राप्ती । म्हणून निष्काम कैसी भक्ती । निरूपिजेल ॥ ७ ॥ निष्काम म्हणजे कामनेवीण । शिवाशीं जीव भेटून । जें शिवांतचि होई लीन । तें सुटका ॥ ८ ॥ सुटल्यावरी देव होत । जग सगळें उद्धरीत । जगीं सांभसमान शोभत । शाश्वतरूपें ॥ ९ ॥ ' सा ' म्हणिजे साहा गुण । ' भ ' म्हणिजे भविष्य जाण । तोडून रेषा फिरवून । घेतली पहा ॥ १० ॥ रेषा फिरण्यास मुख्य कारण । एकनिष्ठ भक्ती जाण । तया भक्तीचें निरशन । सावध ऐका ॥ ११ ॥ ' भ ' म्हणती भविष्यास । ' ती ' म्हणती हरिमायेस । हरिमायेनें शेवटास । होणार नेलें ॥ १२ ॥ भविष्याचा शेवट करून । प्रपंच परमार्थ दोहोंतून । मीपणातें काढून ।

पार तरले ॥ १३ ॥ या दोहोंमध्यें वोजा । आत्म्यावरी ठेऊन ओजा । साधकां करिती सहजा । आपणासारिखे ॥ १४ ॥ अथवा बद्ध मुमुक्षु मंडळी । येऊन मिळती तयांजवळी । तयांसही तात्काळीं । करिती साधु ॥ १५ ॥ अभंग ॥ आपणासारिखे करिती तात्काळ । नाहीं काळ वेळ तयांलागीं ॥ १ ॥ ऐसी युक्ती चालली पाही । जी वर्णितां ये ऐसी नाहीं । दासबोधीं कथिला तोही । दृष्टांत ऐका ॥ १६ ॥ दा० बो० द० १५ स० २ ओंवी २३ ॥ खनाळामध्यें जाऊन राहे । तेथें कोणीच न पाहे । सर्वत्रांची चिंता वाहे । सर्वकाळ ॥ १ ॥ खनाळामध्यें राहून । सभा थाटें चालविती पूर्ण । लोकां प्रचीत दाखवून । भक्ती वाढविली ॥ १७ ॥ प्रचीत म्हणजे आत्मप्रचीति । गुरुप्रचीति शास्त्र- प्रचीति । प्रत्येक गोष्टीची प्रचीति । साक्षात्कारें ॥ १८ ॥ साक्षात्कार म्हणजे अक्षांत । साद्दा

गुणांचा पालट होत। तईं जनांत प्रख्यात। होइजेल ॥ १९ ॥ षड्गुण कैसे पालटावे। कामें भक्तीस वाढवावें। क्रोधें मायेतें वधावें। तरीच साक्षात्कार ॥ २० ॥ तुकाराम रामदास। करिती गद्यपद्यास। त्यांसि धरूनि भक्तीस। उत्तेजन द्या कीं ॥ २१ ॥ सगुण ब्रह्माच्या योगें। संभवामि युगे युगे। ऐसे अवतार अवघे। निर्गुण झाले ॥ २२ ॥ अवतार महत्कृत्यें करिती। भक्तिमार्ग वाढविती। शरणागतांसि रक्षिती। सर्वकाळ॥२३॥ दा० बो० द० ७ स० १० ओंवी ४०॥ शरणागतांची वाहे चिंता। तो एक सद्गुरुदाता। जैसी बाळा वाढवी माता। नाना यत्नें ॥ १ ॥ भक्ती वाढण्या कारण एक। बोलणें चालणें दोन्ही एक। समर्थांची प्रतिज्ञा एक। तीहि ऐका ॥ २४ ॥ दशक बारा दासबोधीं। समास दहा काढा आधीं। सत्तेचाळिस ओवी बोधी। तैसेंचि आचरती ॥ २५॥ ओंवी ॥

आमुची प्रतिज्ञा आहे ऐशी । कांहीं न मागणें शिष्यांसी । आपणा मागणें जगदीशासी । भजत जावें ॥ १ ॥ म्हणून शिष्य झाले उदंड । परमेश्वरा ध्याती अखंड । हरि रामोशाचें बंड । तेथें कैंचें ।२६। सभेंत वृद्ध तरुण बाळ । पुरुषास्त्रियादि सकळ । गजरें करिती कल्होळ । एकवटोनी ।२७। सभेंत असती पंचाक्षरी । षडक्षरी त्रयोदशाक्षरी । द्व्यक्षरी त्र्यक्षरी आणि चतुरक्षरी । तेही असती ॥२८॥ समर्थांस जे निंदिती । तेहि अवघे वंदिती । अनुभवार्थ ऐकतां घालिती । लोटांगण ॥ २९ ॥ आपुला मार्ग त्यजून । उपदेश घ्यावया येती जन । सत्यप्रचीति पावून । आनंदती ॥ ३० ॥ अतिदूरस्थानीं जे असती । तेही दर्शनालागीं येती । तेणें राष्ट्रीं भरली कीर्ती । चोहींकडे ॥ ३१ ॥ सातार्‍याचे कांहीं येती । कोल्हापुरासी आहे कीर्ती । हुबळी धारवाड मिति । काय वर्णूं ॥ ३२ ॥ मुंबापुरींत कांहीं असती ।

रत्नागिरी पुण्यांत ख्याती । वहुत असती कोंकण प्रांतीं । येती जाती ॥ ३३ ॥ जमखिंडी हें मुख्य स्थान । अनुगृहीत सर्व सुजाण । लिंगायत आणि ब्राह्मण । बहुत असती ॥ ३४ ॥ तैसेंचि एक सोलापुर । त्याहून थोर विजापूर । अनुगृहीत लोक फार । तया स्थानीं ॥ ३५ ॥ आणिक एक जत संस्थान । त्याहूनि वरिष्ठ चिम्मड स्थान । भाविक असती चिम्मड जन । भक्तीविषयीं ॥ ३६ ॥ असो ऐशीं असंख्य स्थळें । मज रंकासी काय कळे । यशकीर्तिप्रताप झळाळे । समर्थांचा ॥ ३७ ॥ ऐसें व्हावया कारण । सांगिजेल विस्तारून । संतांसींच वाणे ह्मूण । अनुभवाची ॥ ३८ ॥ यशकीर्ति विस्तारली । असंभाव्य पसरली । यशकीर्तिप्रताप बोली । ऐका निरशन ॥ ३९ ॥ ' य '

म्हणजे इहलोक । ' श ' म्हणजे आशा टाकू । ऐसे हे समर्थ देख । म्हणोनि लोक धुंडिती ॥ ४० ॥ कीर्ति म्हणजे भगवंतकीर्ति । आपण सर्वदा मुखें गाती । समस्तांकडून गावविती । सर्व-काळ ॥४१॥ भगवंतकीर्ति गाजवितां । साधुकीर्ति होते तत्वतां । हें सांगाया नको आतां । परी सांगितलें ॥४२॥ प्रताप म्हणजे परताप । परताप म्हणजे जनताप । सोशिल्या होतो प्रताप । एरव्हीं नाहीं ॥ ४३ ॥ ऐशी कीर्ति समर्थांची । फेरी चुकते चौऱ्याशींची । दृष्टांत वाणी तुकारामाची । तीही ऐका ॥ ४४ ॥ अभंग ॥ नरदेहा यावें हरि-दास व्हावें । तेणें चुकवावे गर्भवास ॥ १ ॥ ऐशा शर्तीवरी समर्थ । आश्रम पावले गृहस्थ । क्रिया कर्म वरिष्ठ । सकळांमध्यें ॥ ४५ ॥ समर्थ नर-देह पावले । सत्य ब्राह्मण गुरु केले । ब्राह्मणका-

णासि ह्मणितलें । तेंही ऐका ॥४६ ॥ ब्रह्म जा-
नाति ब्राह्मणः " ॥ हें वर्म जाणती गोसावी ।
इतरां होय गाथा गोवी । अंजनेवीण जाणती
केंवी । गुप्त धन ॥ ४७ ॥ निंदक जरी शरण
आला । तरी अनुग्रह देती त्याला । गुह्यार्थ
सांगूनि सन्मार्गाला । लाविती सदा ॥ ४८ ॥
तेणें चुकविली फेरी । त्यासी न दिसे यमनगरी ।
आपण तरूनि लोक तारी । धन्य तो साधु ॥४९॥
ज्योतीस ज्योत मिळोन जाते । ब्रह्मपदीं ऐक्य
होतें । तेव्हां एकटी कुडी पडते । पृथ्वीवरी ॥५०॥
जैसें आत्मज्ञान जीर्ण । तैसाचि मार्ग पुरातन ।
संभवामि युगे युगे ह्मणून । अवतार होती ॥५१॥
निंदक जरी पुण्यवंत । तरी यमाच्या जाचीं
पडत । ऐसें लिहिण्या आधार मिळत । ह्मणून
लिहिलें ॥ ५२ ॥ जे या मार्गीं चालले । ते

जन्ममृत्यूपासून सुटले । इतर ते अवघे नुडाले । निंदितां निंदितां ॥ ५३ ॥ लिहूं नये परी लिहिलें । निंदकांस दूषियलें । तींहि सत्य पाहिजे शोधिलें । म्हणोनिया ॥ ५४ ॥ अभंग ॥ रेडा बोले भिंत चाले । महिमा ज्ञानदेवाची ॥ १ ॥ आतां याची प्रचीत । चित्त देऊन ऐका समस्त । ऐकोनि यांतील भावार्थ । समजून घ्यावा ॥ ५५ ॥ 'रेडा' म्हणजे अज्ञानाकडून । 'बोले' म्हणजे वेद बोलवून । ज्ञान्यास लज्जा आणून । भक्तिमार्गी ओढिती ॥ ५६ ॥ 'भी' म्हणिजे भीति । 'ती' म्हणजे त्रिगुण जगतीं । जशीं त्रिगुणाची भीति । सर्वदा असे ॥ ५७ ॥ 'मही' म्हणजे भमीवरी । त्रिगुणा भिऊनि चाले अंतरीं । तई महिमा चढल्यावरी । ज्ञानदेवचि तो ॥ ५८ ॥

दृष्टीपुढें ' ज्ञान ' पाहिलें । तें साक्षात ' देव '-
चि झाले । म्हणून ज्ञानदेव म्हणितलें ।
पृथ्वीवरी ॥ ५९ ॥ ऐसे समर्थ ज्ञानदेव झाले ।
गुह्य तेंचि प्रगटविलें । सर्व विश्व ब्रह्म केलें ।
धन्य धन्य साधू ॥ ६० ॥ आतां हंस परमहंस
यांचें । लक्षण करितों उभयतांचें । एकाग्रमनें
ऐका साचे । श्रोते जन ॥ ६१ ॥ हंस लक्षण
प्रपंचांत । हौस धरूनि राहात । प्रपंचीं परमार्थ
करीत । आणि अंतरीं मुक्त ॥ ६२ ॥ प्रवृत्ति
मार्ग स्वीकारिती । आणि समुदाय वाढविती ।
मुक्त होऊनि मुक्त करिती । साधकजनां ॥ ६३ ॥
हंस राहे संसारीं । परी भार ठेवी देवावरी ।
जैसा बाळ खेळे अधांतरीं । ताताधारें ॥६४॥
परमहंस केवल परमार्थी । अनन्यांसि उपदे-
शिती । निवृत्तिमार्ग स्वीकारिती । प्रवृत्ति

सांडूनि ॥ ६५ ॥ हंस आणि परमहंसा । एक-
चि पदवी दोघां पुरुषां । किंचित् भेद तोहि
सहसा । न समजे ॥ ६६ ॥ आतां मुक्तीचें
लक्षण । विशद दावूं बोलून । तेंचि आतां साव-
धान । श्रोतीं परिसावें ॥ ६७ ॥ गुरूवांचून
नाहीं मुक्ती । ऐसें सांगितलें सिद्धांतीं । आतां
नामधारकांची स्थिती । बोलिजेल ॥ ६८ ॥
नामधारक आणि नेमस्त । गुरुवचनीं विश्वास
धरीत । आचारबळें शोभत । अंतीं मुक्त होय
॥ ६९ ॥ वासनाक्षय म्हणजे मुक्ती । ऐसें
सर्वत्र म्हणती । परी ऐशिया नामधारकाची
गति । वेगळीच असे ॥ ७० ॥ दा० बो० ॥
जेचि क्षणीं अनुग्रह झाला । तेचि क्षणीं मोक्ष
झाला । बंधन कांहीं आत्मयाला । बोलोंचि
नये ॥ १ ॥ अभ्यासें घेती आत्मदर्शन । मी

आत्मा अनुभवती पूर्ण । विश्व ब्रह्म जाणती जाण । ते जीवन्मुक्त होती ॥ ७१ ॥ अंतीं मुक्ति आणि जीवन्मुक्ति । यांत महदंतर निश्चितीं । म्हणून अभ्यासें स्वरूपस्थिती । अनुभवावी ॥ ७२ ॥ याचि देहीं याचि डोळां । घ्यावा मुक्तीचा सोहळा । स्वरूप न पाहतां वावळा । नामधारक होय ॥७३॥ आपणां नको साधन । नाममात्रें मुक्त झालों जाण । ऐसें मनीं दृढ धरून । साधन चुकविती ॥ ७४ ॥ प्रपंच भीति उडेना । कामक्रोधासि जिंकवेना । अनिर्वाच्य आनंद सांपडेना । साधनावांचुनी ॥ ७५ ॥ साधन नसतां विषयजाळीं । नामधारक सांपडे तात्काळीं । अभ्यासें खणून वासनामुळी । म्हणून काढावी ॥ ७६ ॥ जो नामधारक आचार-भ्रष्ट । तो समजावा योगभ्रष्ट । गुरुवचन सां-

गतों स्पष्ट । मुक्तीस न पावे ॥ ७७ ॥ गुरूसी
पुनः शरण रिघावें । तरीच त्यानें मुक्तीस जावें ।
गुरु नसतां लागे यावें । पुनः संसारासी ॥७८॥
योगभ्रष्ट जन्म पावती । मानवकुळीं जन्म
येती । परी लक्ष चौऱ्याशींची गती । चुकोन
जाते ॥ ७९ ॥ मानव जाहालियावरी । ज्ञान-
मार्ग सांपडे झडकरी । प्रयत्न होतांचि करीं ।
मोक्ष येतो ॥ ८० ॥ एतद्विषयीं सद्गुरुवचन ।
एकचि असे प्रमाण । ग्रंथाहून साभिमान ।
गुरुवचनीं धरावा ॥ ८१ ॥ शंका धरून बैसला ।
अर्थीं अनर्थ पैं केला । मग ग्रंथ तो तुम्हांला ।
काय करील ॥ ८२ ॥ अभंग ॥ मातापिता दोन्ही
जीवेंचि मारावे । चरण वंदावे नायकोचे ॥ १ ॥
या अभंगीं होतां अनर्थ । अनर्थामध्यें आहे
अर्थ । अर्थ आणि अनर्थ । पहावा तैसा ॥८३॥

सुलट अर्थ सर्वां समजे । उलट आत्मज्ञानी उमजे । आम्हीं आत्मज्ञानीं शोधिजे । जना-विरुद्ध ॥ ८४ ॥ कळतां कळतां कळों येतो । शोधितां शोधितां शोध लागतो । वळतां वळतां वळूं लागतो । गुह्य अर्थ ॥ ८५ ॥ 'माता' तेचि हरिमाया । 'पिता' अहंकार राया । आत्मबोध शस्त्रें उभया । जीवेंचि मारी ॥ ८६ ॥ 'वा' म्हणिजे संबोधन । 'एक' म्हणिजे वस्तुरूप जाण । तयाचे वंदावे चरण । दर्शना उपरी ॥ ८७ ॥ परी तो आत्मा कैसा आहे । आणि कैसेंनि लाहे । तेंचि आतां स्वभावें । निरूपिजेल ॥ ८८ ॥ आत्मा द्रष्टव्य म्हणून एक । श्रोतव्य नाम दुजें देख । मंतव्य तिसरें चौथें आणिक । निदिध्यासितव्य ॥ ८९ ॥ आत्मा द्रष्टव्य आत्मा पांहणें । आत्मा श्रोतव्य श्रवण

करणें । मंतव्य म्हणिजे मनीं विचारणें । सर्व कांहीं ॥ ९० ॥ निदिध्यासितव्य म्हणजे ध्यानीं । रूप अभ्यासें प्रगटे नयनीं । मग तें जनीं आणि मनीं । सर्वदा दिसे ॥ ९१ ॥ ध्यान करून रूप पाहणें । उगमा जातां जन्म नेणे । ऐशी आशा धरून राहणें । मनामध्यें ॥९२॥ श्लोक ॥ नभासारिखें रूप या राघवाचें । मनीं चिंतितां मूळ तुटे भवाचें ॥ १ ॥ याहून सुलभ कवीर-वचन । मूढा वाटे तेंहि गहन । श्रोतीं वाचावें देऊन मन । पुढें आहे ॥ ९३ ॥ वचन ॥ देखे तो खसखस । मुरीद मरे तो वसवस ॥ १ ॥ ऐसेंचि एक कानडींत । तेंही दिधलें आहे येथ । सुलभ जाणा अतिशयित । साधकांसी ॥ ९४ ॥ वाक्य ॥ करहुकंडरे मरळि भवके बरलारि ॥ ऐसे आधार असूनी । कोणी खरे न मानिती

जनीं । म्हणून चमत्कार मनीं । मानिती साधू ॥ ९५ ॥ म्हणूनि सत्य मार्ग धरून । असत्यपंथ द्या टाकून । भगवद्भजन वाढवून । कीर्ति उरवा ॥ ९६ ॥ सांप्रदायाचा गौरव केला । आणि ज्ञानमार्गही सांगितला । क्षमा कीजे अर्भकाला । अज्ञान जरी ॥ ९७ ॥ अथवा क्षमेचें नाहीं कारण । समर्थरूपें लिहिलें पूर्ण । समर्थकरींची मी लेखण । म्हणून क्षमा नलगे ९८ जैसें समर्थ लिहिती । तैसीच लेखणी चाले ती । दोष मजकडे नच येती । तिळमात्र ॥ ९९ ॥ ऐशा ग्रंथाचा कर्ता । तो एक सद्गुरुदाता । गणपति अज्ञान आहे तत्वतां । दासानुदास ॥ १०० ॥ इति श्रीज्ञाननिरूपणं नाम पंचमः समासः ॥

पुंडलीकवरदा हरि विठ्ठल !

कांहीं शिष्यमंडळीचीं पदें.

पूर्णप्रतापा भक्तवत्सला ज्ञानरूपताता ।
नित्यनिरंजन गुरुलिंगजंगम तत्वबोधवंता ॥ ध्रु० ॥
मुमुक्षुलोकां तारकनौका जगदाधार होसी ।
ब्रह्मानंदीं मग्न तयांतें शरण आलिया करिशी ।
सौख्य तें, पावतें, अक्षय गुण गातां ।
नामामृत तें सदा पाजुनि रक्षण तुह्मि करितां ॥ १ ॥
परमपावना ब्रह्मानंदा ध्येय ध्यान ध्याता ।
एकंचि ऐसें बोध करोनी देसी गुणवंता ।
मूढ ते, सिद्ध ते, करिसी बलवंता ।
अगाध महिमा करूनि यापरी गुप्तचि रक्षीता २
निंबरगी ग्रामीं जनन तूमचें झालें गुरुस्वामी ।
अखंड ध्यातां नाम तुमचें नेतां मुक्तिधामीं ।

तें, वाटतें, गुरूलिंगनाथा ।
लक्षुमण शरण तुम्हांतें ठेवित पदिं माथा २

—लक्ष्मणराव लिमये (जमखंडी).

हीं देउनि बीजमंत्र मजला संसारिं या तारिलें
ाची मज जाण वाट बरवी दावूनियां सोडिलें।
ाची सगळी मुळी खणुनियां दूरावली ती पहा
सद्गुरुराज मी नमितसें आतां असो लोभ हा १

—लक्ष्मणराव लिमये (जमखंडी).

या सद्गुरुचा अगाध महिमा कैसा शके दीन मी
या श्रुति शेष जेथ थकले तेथें मतिमंद मी।
ीनीं निरपेक्ष प्रेम इतुकें लोटे सदा नीर ही
ाळूनि तयावरीहि अमुच्या प्राणासि टाकूं
आह्मी ॥ १ ॥

—मल्हारपंत जोशी (जमखंडी).

पद–(" सुंदरमुख० " या चालीवर).

जयजयजय भाउराव राजसद्गुरु ।
पदकमलीं नमित असे दास श्रीगुरू ॥ ध्रु०
कवि गणपति रचित ग्रंथ येथ पातला ।
मंदमती परि मजसी मान हा दिला ।
त्वां दिधल्या बुद्धीनें म्यांहि पाहिला ।
शुद्धा । शुद्धी । बुद्धी- । परि करुनी । करिं लिहुनी ।
पदिं नमुनी । धाडि पाभरू । जयजयजय भाउ०

फेरफार गुर्वाज्ञें अल्प जाहला ।
शब्दान्वय जनधाटीं कांहिं घातला ।
ममशिरिं तव छत्र-कृपा ह्मणुनि संपला ।
भक्ती । उक्ती । युक्ती । मजजवळी । नाहिं मुळीं
भवजाळीं । बुडत श्रीगुरू । जयजयजय भाउ०

जठरानलकाजें या दिवस लागले ।
म्हणुनि क्षमा मागाया पद्य निर्मिलें ।
पद्यपुष्प चरणांबुजिं आजि वाहिलें ।
ारी । वारी । सारी । सत्कीति । सौख्यतति ।
मागे अति । पंचनदिकर । जयजयजय भाउ० ३

